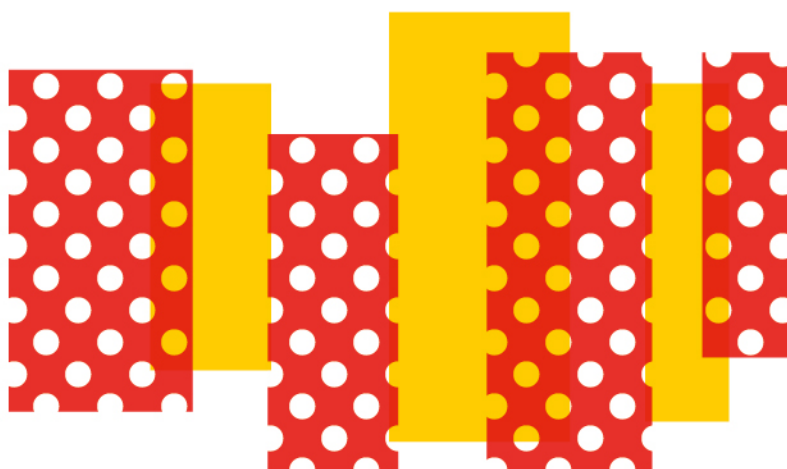

Un biaix etnicista en la política catalana?

L'efecte desigual del «procés»

Informe encarregat per l'eurodiputat Josep-Maria Terricabras Nogueras

Un biaix etnicista en la política catalana?

L'efecte desigual del «procés»

Coordinador: Joan Vergés-Gifra
Disseny cobertes: Documenta Universitaria

© els textos: els autors
© publicació: Càtedra Ferrater Mora de Pensament Contemporani de la Universitat de Girona,
Documenta Universitaria®

Dipòsit Legal: GI 1019-2019

Girona, 2019
Imprès a Catalunya

Un biaix etnicista en la política catalana?

L'efecte desigual del «procés»

Autors:

Joan Vergés-Gifra (coord.)
Universitat de Girona

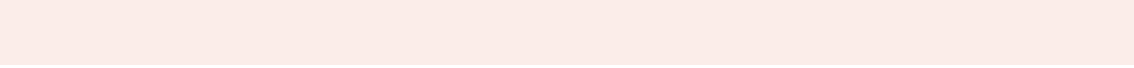
Ivan Serrano
Universitat Oberta de Catalunya

Macià Serra
Universitat de Girona

Informe encarregat per l'eurodiputat Josep-Maria Terricabras Nogueras

SUMARI

1.	Introducció	11
2.	L'argument d'etnicisme	18
3.	Composició de l'electorat, conducta electoral	23
	3.1. Què voten els ciutadans?	
	3.2. Quin electorat tenen els partits?	
	3.3. Una perspectiva territorial del vot	
	3.4. La rellevància del context	
4.	Dues comunitats ètniques a Catalunya?	39
	4.1. Catalunya, un país d'immigració	
	4.2. Catalunya, un país híbrid lingüísticament	
	4.3. Dues comunitats? Les fallàcies de grupisme i essencialisme	
5.	Els discursos i les polítiques independentistes	55
	5.1. Ser català: discursos, realitat jurídica efectiva i desitjada	
	5.2. Participació en els exercicis (frustrats) d'autodeterminació externa	
	5.3. Polítiques d'immigració i els "nous catalans"	
	5.4. Política lingüística	
	5.5. Altres actuacions inclusives respecte a col·lectius minoritaris	
6.	Conclusions i consideracions finals	72
7.	Annex	75

1

Introducció¹

A Catalunya hi ha un conflicte, un conflicte que condiciona intensament la política espanyola. Només cal recordar, per exemple, que els dos últims governs centrals han hagut de plegar abans d'hora per raons més o menys relacionades amb la gestió de la situació política a Catalunya². Efectivament, la crisi catalana ha afectat de manera notable la governabilitat de l'estat Espanyol. Ara bé, no es tracta d'un problema català o espanyol només. En la mesura que té a veure amb un procés (fallit, per ara) d'autodeterminació externa per part d'una regió important d'un estat membre de la UE, el conflicte català afecta substancialment la construcció de la Unió Europea. Però de quin tipus de problema es tracta? En quins termes es planteja? Com l'hem de caracteritzar? Hem de seguir aquells partits independentistes que des de bon principi han parlat de "conflicte democràtic"? O hem de caracteritzar-lo tal com fan alguns partits unionistes, que parlen directament de "conflicte civil"³ i defensen que el procés ha dividit les famílies catalanes i ha sembrat l'odi en la societat? Les paraules són importants. Com va dir una vegada l'escriptor Javier Cercas a propòsit justament del procés, "Nuestros disparates políticos son un reflejo de nuestros disparates lingüísticos, porque quien no respeta el lenguaje no respeta la realidad"⁴.

1 Abans que res, volem agrair la col·laboració que hem tingut de Ramon Fàbrega, Adam Holesch i Carles Serra en l'elaboració del present informe. Una part d'aquest informe és resultat del projecte de recerca "L'endemà del procés" (2017 IEA 00007).

2 Recordem que el líder del PSOE, el Sr. Pedro Sánchez, va arribar a principis de juny de 2018 a la presidència del govern gràcies a una moció de censura contra el líder del PP, el Sr. Mariano Rajoy, que va comptar amb el suport dels partits independentistes catalans. Encara no havia passat ni un any i el líder del PSOE ja va haver de convocar eleccions generals per manca de suport per tirar endavant pressupostos generals de l'Estat. Els partits independentistes es van negar a votar-hi a favor al·legant que el govern de Sánchez no havia fet res per resoldre el conflicte català políticament.

3 El ministre d'Afers Exteriors, Josep Borrell va afirmar que a Catalunya s'està al caire d'un "enfrontament civil". https://elpais.com/ccaa/2018/06/10/catalunya/1528663611_901970.html?rel=mas

4 Javier Cercas, "¡Visca Catalunya, viva España!", *El País*, 3 de gener 2016.

El cas de Javier Cercas resulta especialment interessant⁵. Sobretot, pel canvi tan notable de perspectiva i de matisos en la manera que té d'explicar el conflicte català. Només cal fixar-se en alguns dels seus escrits a *El País* —el diari més llegit i, segurament, més influent d'Espanya. En un article el 25 d'octubre de 2015, just després d'unes eleccions que els líders independentistes havien plantejat com un plebiscit a favor de la independència⁶, Cercas primerament se sorprenia que a Catalunya hi haguessin tants independentistes i tot seguit aventurava tres hipòtesis del que podia passar, a partir de llavors. La primera opció era que el govern central no fes res i que el conflicte s'agreugés; la segona, que el govern central formulés una proposta de major autogovern al govern català; la tercera, que després d'una reforma constitucional es pactés un referèndum d'autodeterminació. Cercas es mostrava partidari d'aquesta tercera opció i ho justificava així: “si España no es capaz de ofrecernos a todos un proyecto sugestivo de vida en común... España no merece la pena”⁷. Uns mesos després, en un article titulat “Es la pasta, idiota”, l'escriptor es queixa de la “indigencia argumental” dels detractors de l'independentisme. En particular, els critica que pensin que només són independentistes uns quants “pueblerinos” afectats pel “narcisismo de la diferencia” o que creguin que “las razones del independentismo son sobre todo de identidad, culturales y lingüísticas, y que todo va de si nos sentimos catalanes o españoles”⁸. En un article posterior encara sosté la mateixa postura: “el problema no es étnico, ni cultural ni lingüístico”⁹. Un any i mig després, però, el llenguatge de Cercas és ben diferent. Després dels fets de tardor del 2017 —l'aprovació al Parlament català de les anomenades “lleis de desconnexió” els dies 6 i 7 de

5 Javier Cercas va néixer el 1962 a Ibañeta (Extremadura), però la seva família es va traslladar a Girona quan ell encara era petit. És professor de Literatura espanyola a la Universitat de Girona, però d'ençà del best-seller *Soldados de Salamina*, es dedica exclusivament a l'escriptura professional, amb una predilecció especial per la narrativa amb rerefons polític.

6 Recordem que el 9 de novembre de 2014 hi havia hagut una “consulta participativa” sobre el “futur de Catalunya”, una consulta que va suposar el primer enfrontament institucional explícit entre les institucions catalanes (govern i parlament autonòmics, societat civil) i les institucions espanyoles.

7 Javier Cercas, “Tres futuros para Cataluña”, *El País*, 25 octubre 2015.

8 “Es la pasta, idiota”, *El País*, 31 gener 2016.

9 “La úlcera catalana”, *El País*, 4 desembre 2016.

setembre, el referèndum de l'1 d'octubre i la DUI del 27 d'octubre— tot ha canviat. En un article del 12 d'abril de 2018 al *Süddeutsche Zeitung* titulat “Warum man Puigdemont nicht verteidigen sollte” [Per què hom no hauria de defensar Puigdemont]¹⁰, Cercas afirma que “el principal carburante ideológico de lo ocurrido en otoño” és un “cóctel hecho de victimismo histórico, egoísmo económico y narcisismo supremacista, aliñado con gotas de xenofobia”¹¹. Les gotes del cóctel esdevenen una riuada perillosa quan el Parlament català -“todo el nacionalismo catalán y dos millones de catalanes” - nomena Quim Torra president de la Generalitat, un senyor a qui Cercas no dubta a qualificar de “xenófobo salvaje”¹².

Núvol de freqüència de paraules en articles d'opinió i editorials dels diaris La Vanguardia, El País i ABC relacionades amb “Quim Torra”. Període 10/5/2018 - 22/11/2018. Per a més detalls, vegeu Annexa a l'informe.

- 10 El president català a l'exili, el Sr. Carles Puigdemont va ser empresonat temporalment per la justícia alemanya arran de la petició d'extradició cursada pel jutge Llarena.
- 11 L'article també va sortir publicat en castellà a *El País*. Per això fem la cita en castellà. És interessant destacar que Cercas, fins llavors, havia prestat atenció a la distinció que es fa en el catalanisme polític entre nacionalisme i independentisme.
- 12 “Pesadilla en Barcelona”, *El País*, 15 maig 2018. Aquí cal recordar que Quim Torra va ser el quart candidat independentista a la presidència de la Generalitat, després de les eleccions del 21 de desembre de 2018.

En aquest sentit, tot fa pensar que Cercas s'ha afegit a aquell col·lectiu de la *intelligentsia* espanyola més mediàtica que veu en el procés català la conjunció de tots els mals del segle XX¹³. Efectivament, als ulls d'aquest col·lectiu, el nomenament de Quim Torra serveix per demostrar amb claredat el que ja feia temps que venia denunciant, a saber, que l'independentisme no és res més que un (i) nacionalisme perillós; (ii) comandat per unes elits burgeses allunyades de la població; (iii) amb un suport bàsicament rural, poc urbà, gens cosmopolita; (iv) populista; (v) etnicista, xenòfob, racista, nazi i supremacista. I és que Torra, anys abans d'entrar en la política, havia fet incursions en el periodisme i, en alguns escrits d'opinió, havia fet generalitzacions poc empàtiques sobre "els espanyols" o havia elogiat la figura dels germans Badia, uns senyors que als anys trenta del segle passat van militar en agrupacions independentistes que van arribar a flirtejar amb el feixisme si bé, al final, no el van abraçar mai obertament¹⁴. Ningú no s'havia fixat en aquests articles, abans que fos president. Tan bon punt va ser nomenat candidat a presidir el govern català, però, les forces vives de l'unionisme se li van tirar a sobre amb una virulència inaudita¹⁵. Un partit polític manifestament d'ultradreta i catalanòfob -Vox- el va fins i tot denunciar per delictes d'odi. La denúncia no va prosperar perquè es basava en un text de Torra de l'any 2012 i, per tant, ja havia prescrit. D'altra banda, el tribunal va estimar que el que s'hi podia llegir quedava emparat en el dret a la llibertat d'expressió¹⁶. Davant l'escàndol, el President va demanar disculpes públicament a totes les persones que haguessin pogut sentir-se ofeses per les seves paraules i va

13 Ignacio Sánchez-Cuenca, a *La desfachatez intelectual* (Madrid: Libros de la Catarata, 2016), fa un retrat detallat i crític d'aquest col·lectiu.

14 Aquesta és la conclusió d'una colla d'historiadors que han estudiat el tema. Vegeu Arnau González Vilalta, Enric Ucelay-Da Cal, Xosé Manoel Núñez Seixas (eds.), *El catalanisme davant del feixisme (1919-2018)*, Barcelona: Gregal, 2018.

15 Per posar només alguns exemples, Felipe González el va titllar de "supremacista"; Alfonso Guerra, de "nazi"; Manuel Valls de "populista"; Sánchez va dir que era "el Le Pen català", etcètera. Segons el periodista Enric Company, amb la investidura de Torra "el catalanisme se alinea con las versiones del nacionalismo que están en auge en tantas sociedades desde el fin de la guerra fría. Las encabezadas por Trump, Putin, Farage, Le Pen, Orban o Kacinski o Salvini" (vegeu l'article "Torra, un mal paso para el catalanismo", *El País*, 28 de maig 2018).

16 <https://www.lavanguardia.com/politica/20181009/452271504685/tsjc-archiva-querella-vox-quim-torra-delito-odio-prescrito.html>

reiterar el seu compromís ferm amb la democràcia inclusiva. Al cap d'uns mesos, però, quan, en una visita a Eslovènia, va afirmar que Catalunya havia d'estar preparada per assajar la via eslovena cap a la independència, les crítiques contra ell van tornar a pujar de to i molts van voler veure-hi una nova mostra d'extremisme nacionalista¹⁷. Per apaivagar els ànims, Torra va reiterar que l'independentisme català sempre ha estat i sempre serà pacífic i va aclarir que havia fet referència a la "via eslovena" tan sols per recalcar que els eslovens, amb determinació, se n'havien sortit. Però els aclariments no li van servir de gaire. Ja tenia penjada la llufa. I, si ens podem prendre el "cas Cercas" seriosament, cada cop és més clar que en l'unionisme predomina l'estratègia comunicativa de bastir un *frame* lakoffià consistent a penjar l'etiqueta d'etnicista a tot el moviment independentista sense distincions¹⁸.

I, tanmateix, si ens fixem en el que surt a la premsa, en les declaracions que els polítics fan, etcètera, els qui sembla que incorrin més en plantejaments etnicistes són els partits unionistes. Contràriament al que en principi pretenien els fundadors del partit, Ciutadans ha centrat del tot la seva agenda política en la qüestió identitària¹⁹. En la propaganda electoral que anunciava el partit en les primeres eleccions en què van concórrer

17 El simple fet de mencionar el "camí eslovè" va generar alarma entre alguns intel·lectuals, conexedors del procés de desmembrament de l'antiga Iugoslàvia. En alguns casos, si més no, l'alarma semblava basar-se en una argumentació bastant feble. Així, per exemple, en l'article "Cataluña y el camino esloveno a la secesión" (*Agenda pública*, 20 desembre 2018), Daniel Conversi i Luis Moreno Fernández feien l'argument següent: Torra parla de la via eslovena; Catalunya i Eslovènia són molt diferents, tan diferents com Espanya i Iugoslàvia; per tant, no té gaire sentit establir comparacions. Si s'haguessin quedat aquí, bé. Però no s'aturaven aquí. A continuació deien que, malgrat que siguin casos tan diferents, no se sap mai què pot passar. Vet aquí la conclusió que generava alarma: com que no se sap mai, a Catalunya es podia arribar a reproduir la situació viscuda a l'antiga Iugoslàvia. Es fa difícil no veure-hi una fal·làcia *ad ignorantiam*.

18 Pel que fa a la teoria dels "frames", vegeu George Lakoff, *No pensis en un elefant: llenguatge i debat polític*, Barcelona: Viena, 2008.

19 Segons recorda l'historiador Borja de Riquer, quan es va fundar Cs es presentava dient "nosaltres no som partidaris de la nació identitària, sinó de la nació de ciutadans... L'actuació d'Albert Rivera aquests darrers anys ha desautoritzat totalment aquesta afirmació, ja que ha convertit Cs en el partit més identitàri i nacionalista de tot Espanya" (Borja de Riquer, "Més espanyols que ciutadans", *La Vanguardia*, 14 juny 2018).

l'any 2006, s'hi podia llegir el següent: "Aquest és el teu partit. Només busquem persones. No ens importa la llengua que parlis ni el teu origen, ni la roba". La imatge que acompanyava el text era una foto del candidat, Albert Rivera, despullat, tapant-se. No s'hi veia cap bandera espanyola. Al cap de dotze anys, quan ja ha esdevingut un partit d'abast estatal amb perspectives raonables de poder governar algun dia, en un discurs electoral cèlebre, envoltat de banderes espanyoles, Albert Rivera afirmaria: "Recorriendo España yo no veo 'rojos' y 'azules', veo españoles; no veo jóvenes y mayores, veo españoles; no veo creyentes y agnósticos, veo españoles. Vamos a unirnos para recuperar el orgullo de pertenecer a esta gran nación"²⁰. Aquestes declaracions són tan sols un botó de mostra. Hi hauria molts més exemples. També de part del PP. En aquest sentit, i per agafar un cas recent, podem recordar que el president actual d'Andalusia, el Sr. Moreno Bonilla, en una visita a Barcelona amb motiu del Dia d'Andalusia el passat 3 de març, va afirmar que a Catalunya el govern de la Generalitat margina les persones d'origen andalús i que ell, en tant que president dels andalusos, no ho tolerarà. De seguida, el president Quim Torra va queixar-se de les paraules de Moreno Bonilla i va agrair especialment que José Montilla, expresident de la Generalitat, socialista i d'origen andalús, hagués respost que l'acusació de discriminació per origen no era certa²¹. Sigui com sigui, hi ha raons per pensar que la catalanofòbia "ven" a la resta d'Espanya. De fet, segons alguns analistes i segons els mateixos líders del partit, el que va fer que el PSOE perdés el govern autonòmic de la comunitat andalusa va ser justament que no va carregar durament contra Catalunya i els independentistes²². Cal recordar aquí que actualment governa a Andalusia un govern de PP i Cs amb suport extern de Vox.

20 https://twitter.com/albert_rivera/status/998190850504093696?lang=ca. Tuit del 20 de maig de 2018. L'escriptor Manuel Vicent escriuria que "el desnudo de Albert Rivera, que no era integral, finalmente ha acabado siendo integrista" (Manuel Vicent, "Puro flato", *El País*, 27 maig 2018).

21 <https://www.lavanguardia.com/politica/20190306/46885463443/quim-torra-rechaza-dividir-catalanes-origen-sesion-de-control.html>

22 https://www.elespanol.com/espana/20181204/susana-diaz-equivocada-cataluna-culpa-fracaso/358214391_0.html

Els partits unionistes de dretes —acabem de fer notar— presenten “tics etnicistes”. També ho fan, però, els partits unionistes que s'autodefineixen d'esquerra. Les declaracions que ratllen la catalanofòbia per part de polítics d'esquerra o de sectors afins a l'esquerra espanyola no són cap raresa. D'altra banda, d'ençà que hi ha eleccions democràtiques a Espanya és gairebé un costum que els líders dels principals partits d'esquerra espanyols vinguin a Catalunya, especialment a l'àrea metropolitana, a demanar el vot d'aquelles persones amb orígens andalusos, extremenys, etcètera. Durant el procés tampoc no ha faltat, aquesta interpel·lació. Al contrari, ha anat a més. Fins i tot hi han recorregut aquells polítics més proclius a una entesa política amb les institucions catalanes²³. En tots aquests casos, el missatge que l'unionisme transmet és que la gent que no ha nascut a Catalunya o que té vincles familiars amb altres comunitats espanyoles no pot votar un partit independentista. Va contra els seus orígens.

En aquest informe no examinarem, ni farem una valoració sobre els biaixos ideològics de l'unionisme. No ens entretindrem tampoc en les acusacions de xenofòbia, racisme, nazisme o supremacisme que aquest ha brandat contra l'actual president de la Generalitat —tot i que semblen ben poc justificades. Tampoc no farem una valoració sobre si el fet d'investir-lo president ha ajudat o perjudicat la causa independentista. En canvi, sí que ens interessa plantejar la pregunta de si es pot elevar el mateix conjunt d'acusacions contra l'independentisme en general. Vet aquí la pregunta que volem abordar: l'independentisme català, és xenòfob, racista, nazi o supremacista? En resum, és etnicista?²⁴

23 <https://www.elperiodico.com/es/politica/20150910/pablo-iglesias-pide-voto-hijos-nietos-andaluces-extremenos-catalunya-pot-4495795>

24 Naturalment, cal diferenciar l'etnicisme de la xenofòbia, el racisme, el nazisme o el supremacisme. Cadascun d'aquests qualificatius té la seva pròpia història i semàntica específica. Els que utilitzen aquests termes contra l'independentisme, però, els solen fer servir com a insults tan sols i fan pocs matisos. En pro de la simplicitat, per tant, aquí entendrem que “etnicista” recull d'algun manera el sentit principal que comparteixen totes aquestes acusacions.

2 L'argument d'etnicisme

Durant el mes de juny de 2005 es va presentar a Barcelona un manifest titulat “Per a la creació d'un nou partit a Catalunya”. S'hi reclamava la creació d'un partit polític no conservador, modern, liberal que fes front, sobretot, a qualsevol expressió de nacionalisme. El signava un grup d'intel·lectuals especialment crítics amb la política lingüística i cultural de la Generalitat, però també amb el panorama polític català en general²⁵. Al seu parer, els principals partits de l'oposició—especialment el Partit Socialista de Catalunya—havien estat massa tous amb el nacionalisme català durant els més de vint anys de govern de Convergència i Unió i ara que ocupaven el govern—recordem que l'anomenat “primer tripartit”, format per PSC, ERC i ICV va accedir al poder el 2003—no solament repetien els mateixos tics nacionalistes dels seus predecessors, sinó que els replicaven amb més intensitat encara amb la redacció d'un nou Estatut d'Autonomia. Segons els inspiradors del manifest, havia arribat l'hora d'acabar amb l'hegemonia catalanista i convertir finalment les institucions polítiques catalanes en veritables òrgans de representació de la població de Catalunya. Segons la seva opinió, el nacionalisme havia estat molt hàbil a l'hora de fer-se amb el control exclusiu de les institucions de la Catalunya autònoma. Calia qüestionar aquesta hegemonia. Només així, superant la Catalunya d'una nació imaginada i inexistent podia governar-se la Catalunya *real*, no imaginària, dels individus, les persones, els ciutadans. El nom que adoptaria el partit que es fundaria l'any següent, el 2006, seria precisament *Ciutadans*—més endavant, *Ciudadanos*.

Pràcticament al mateix temps, també el 2006, va sortir publicat un llibre que portava per títol *Nacionalismo y política lingüística: el caso de*

25 Els primers signants del manifest foren Félix de Azúa, Albert Boadella, Francesc de Carreras, Arcadi Espada, Teresa Giménez Barbat, Ana Nuño, Félix Ovejero, Félix Pérez Romera, Xavier Pericay, Ponç Puigdevall, José Vicente Rodríguez Mora, Ferran Toutain, Carlos Trías, Iván Tubau i Horacio Vázquez-Rial.

Cataluña. El signava Thomas Jeffrey Miley²⁶. El llibre pretén ser sobretot un examen crític de la política lingüística catalana, però tota la primera part està dedicada a la qüestió “Qui són els catalans?”. Per elaborar el llibre Miley va fer 355 entrevistes a professors, polítics locals i diputats al Parlament. Segons ell, els polítics catalans estaven notablement allunyats de les identifications subjectives -o autoidentificacions- que fa la gent corrent. Entre els diputats, també entre els diputats no expressament nacionalistes, particularment del PSC, dominaven les autoidentificacions majoritàriament catalanes (“només català”, “més català que espanyol”), enfront de les identifications espanyola o dual (“tan català com espanyol”) que també trobem a Catalunya. La conclusió automàtica que alguns lectors van treure de l’anàlisi de Miley —uns quants fundadors de Ciutadans coneixien bé la seva recerca— fou que la política lingüística estava esbiaixada ètnicament, no era representativa de la societat catalana i, per tant, patia un dèficit important de legitimitat²⁷. D’ençà de llavors, una colla d’investigadors han seguit la mateixa via explicativa. Així, per exemple, en un estudi recent que utilitza uns criteris similars als de Miley s’afirma que a Catalunya “we can identify and ethnolinguistic divide that splits society in two, incrementing thus the social distance between groups”²⁸. A aquests investigadors els sol caracteritzar la voluntat de demostrar que, contràriament al que s’havia defensat fins llavors, el nacionalisme català no és un cas de nacionalisme cívic, sinó més aviat un exemple clar de nacionalisme ètnic. Tradicionalment, per exemple, s’havia considerat que el nacionalisme basc era eminentment ètnic

26 Miley el dedicava a una persona que li havia “ensenyat a entendre i a estimar la Catalunya real” (Thomas Jeffrey Miley, *Nacionalismo y política lingüística: el caso de Cataluña*, Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, 2006, p.XIV).

27 Félix Ovejero, per exemple, cita la tesi doctoral de Miley i es fixa en la seva anàlisi de la “poca representativitat” que tenen els polítics catalans. Vegeu Félix Ovejero, *Contra cromagnon: nacionalisme, ciudadanía, democracia*, Barcelona: Montesinos, 2006, p.135n.

28 Javier Álvarez-Gálvez, José M. Echavarren, Xavier Coller, “Bound by blood: the ethnic and civic nature of collective identities in the Basque Country, Catalonia and Valencia”, *Nations and Nationalism*, 24 (2), 2018, p.426. La conclusió de l’article és que hi ha tres models d’identificació col·lectiva: el “Catalan-ethnic-monolithic”, el “Basque-ethnic-diffuse” i el “Valencian-civic”.

mentre que el nacionalisme català era indubtablement cívic²⁹. La línia de recerca que protagonitza Miley, una recerca que es presenta com a “empírica”, pretén demostrar el contrari. Així, per exemple, en un article de 2007 titulat “Against the thesis of the civic nation: the case of Catalonia in contemporary Spain”, Miley conclou que “the social bases of support for the nationalist movement are overwhelmingly «ethnic», and that the movement is an elite-led, «top-down» project”³⁰. Aquesta última part de la tesi, que el nacionalisme català respon a uns interessos de les elits polítiques del país i no pas al que desitja de veritat la gent corrent també és una idea recurrent³¹. En virtut de les polítiques que haurien seguit els diferents governs nacionalistes catalans, especialment a través del sistema d’immersió lingüística a l’escola i a través dels mitjans de comunicació públics, a Catalunya hi hauria un procés de “dalt a baix”, no popular, de *nation-building* que en el fons respondria a una ideologia etnicista.

Tanmateix, arran del procés sobiranista que s’inicia el 2010, tot aquest conjunt d’idees que, com diem, trobem ja en l’argumentari primerenc de Ciutadans, s’ha anat escampant progressivament entre els analistes, els polítics i els mitjans de comunicació afins a l’unionisme. Per molts d’ells, el moment culminant de confirmació de la tesi que subscriuen tindria lloc durant la tardor de 2017. En paraules d’un professor eminent del CSIC: “Con la irrupción de la DUI, los

29 Aquesta idea és dominant en la literatura sobre el catalanisme. En l’àmbit estrictament acadèmic, vegeu, per exemple: D. Conversi, *The Basques, the Catalans and Spain: alternatives routes to nationalist mobilization*, London: Hurst & Co, 1997; Michael Keating, *Nations against the State: The New Politics of Nationalism in Quebec, Catalonia and Scotland*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2001.

30 Thomas Jeffrey Miley, “Against the Thesis of the Civic Nation: The Case of Catalonia in Contemporary Spain”, *Nationalism and Ethnic Politics*, 13:1, 2007, p.31. Val a dir que Miley troba que la dicotomia ètnic/cívic és analíticament poc útil i proposa una dicotomia alternativa: exclusionari/assimilacionista. Tanmateix, els termes “cívic” i “ètnic” aplicats al nacionalisme segueixen ben vius.

31 Enric Martínez-Herrera & Thomas Jeffrey Miley, “The constitution and the politics of national identity in Spain”, *Nations and Nationalism*, 16 (1), 2010, 6-30. L’article pretén demostrar que “the preferences of the general public stand in sharp contrast with the preferences of influential sections of the Basque and Catalan regional political establishment”. Vegeu també, dels mateixos autors, “Independentismo catalán y representación”: https://www.eldiario.es/agendapublica/reforma-constitucional/Independentismo-catalan-representacion_0_150135481.html

nacionalistas separatistas escenificaron un momento de inflexión reforzando los argumentos exclusivistas y supremacistas. Para ellos, y simplificando *ad absurdum*, Catalunya es solo de los catalanes y los catalanes son quienes tienen sus ancestros en Catalunya³².

Tenen raó els que acusen el moviment independentista d'ètnicista? A banda de les interpretacions que han fet de les paraules i els escrits de Quim Torra, a banda del joc retòric propi del periodisme sensacionalista tan prodigat a Espanya, en què es fonamenten per a defensar-ho? Bàsicament, fan el següent: estudien la conducta electoral dels ciutadans de Catalunya i fan notar que hi ha una correlació més o menys clara entre uns factors que qualifiquen d'“ètnics”, la identitat subjectiva i la tendència de vot. Així, per exemple, subratllen que el fet de l'ascendència (lloc de naixement o origen dels progenitors) i el fet de la llengua (català o castellà) condicionen notablement la identificació subjectiva dels ciutadans d'acord amb les categories de “només espanyol”, “més espanyol que català”, “tan català com espanyol”, “més català que espanyol”, “només català”. I a continuació estableixen una connexió entre aquests identitats subjectives i la tendència de vot. Aquells que són nascuts fora de Catalunya o que tenen ascendència forana, tendeixen a votar partits unionistes; en canvi, els que són nascuts a Catalunya o tenen ascendència principalment autòctona, tendeixen a votar partits independentistes. D'altra banda, una immensa majoria dels que parlen català o són catalanoparlants habituals es consideren més catalans que no pas espanyols i voten partits independentistes. En canvi, el fet de ser castellanoparlant augmenta la probabilitat de tenir una identitat dual i acabar votant un partit unionista.

D'aquestes correlacions entre orígens, llengua, identificació subjectiva i tendència de vot, hom conclou que a Catalunya la política està marcada

32 Luis Moreno, “Catalanes supremos y mestizos”, *CatalunyaPress*, 15 maig 2018. L'argument que l'independentisme ha dividit la societat catalana —tal com va “vaticinar” l'expresident espanyol J.M. Aznar en el seu moment- i que els independentistes pretenen apropiarse de tot el país en detriment de la gent que no pensa com ells és recurrent. Així, per exemple, en un article recent, l'opinador Antoni Puigverd afirmava el següent: “Qui ha esperonat Catalunya en aquesta direcció [la de forçar a triar “entre el pare i la mare”, és a dir, entre ser només catalans o només espanyols] ni coneix el país ni estima la gent que hi viu. Simplement creu, com és propi del nacionalisme, que el país és una finca; i que la finca és seva” (“El fang que ens uneix”, *La Vanguardia*, 25 març 2019).

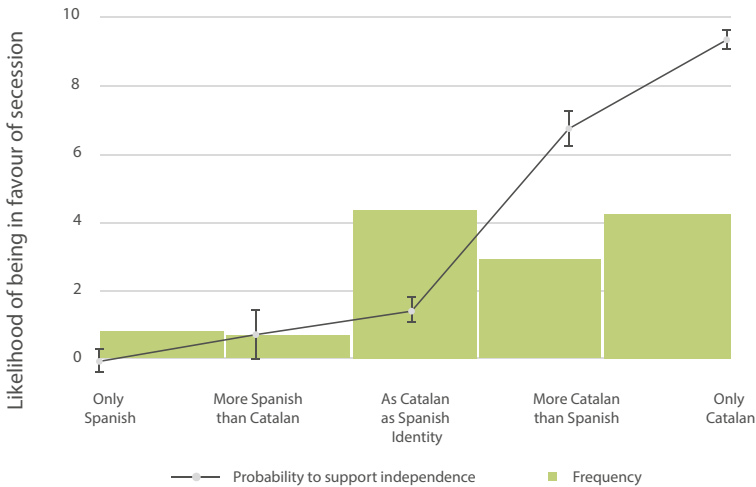
ètnicament i, per tant, els polítics exhibeixen o posen en joc ideologies etnicistes. Quins polítics? Naturalment els que pertanyen a partits independentistes. Vet aquí, en resum, l'argument d'etnicisme. És sòlid, l'argument?

Abans d'entrar a fer-ne una crítica, valdrà la pena fer una breu consideració terminològica. Com sol ser habitual, en l'àmbit de les ciències socials existeix un debat important sobre com s'han d'entendre les nocions d'ètnia i etnicisme. No hi ha un acord unànimе sobre els usos que cal fer dels termes. De vegades denoten conceptes molt pròxims, gairebé sinònims (ètnia implica etnicisme i al revés); d'altres vegades, fan referència a realitats ben diferents (ètnia no implica etnicisme, ni al revés). En altres ocasions, encara, les nocions d'ètnia i etnicisme s'han d'entendre per proximitat o distància respecte als de nació i nacionalisme³³. En aquest informe no podem entrar en el debat terminològic, tan rellevant. Pressuposarem que més o menys ens entenem quan parlem d'ètnia i amb el terme "etnicisme" ens referirem tan sols a una determinada posició ideològica: la ideologia segons la qual hem d'afavorir un grup ètnic en particular enfront d'altres grups ètnics perquè és superior, moralment millor o, simplement, perquè és el nostre. És en aquest sentit, sembla, que s'estigui usant el terme en l'esfera pública. Així, l'unionisme estaria acusant l'independentisme de ser etnicista perquè respondria al somni d'una part de la població catalana marcada ètnicament (els "catalans de veritat") d'afaiçonar Catalunya d'acord amb les seves preferències identitàries en contra d'una altra part de la població catalana que no respon al mateix perfil ètnic (els "espanyols"). Aquesta acusació estaria relacionada amb un argument deficient que resulta d'una confusió conceptual. Una confusió entre l'ús que es fa del terme "ètnic" en la literatura acadèmica i l'ús que es fa quotidianament del terme "etnicista" en l'esfera pública. Per culpa d'aquesta confusió, allò ètnic sempre comportaria etnicisme. Tanmateix, el fet que hi hagi una certa correlació entre alguns trets socioculturals i algunes actituds socials o polítiques —com ara el vot— no és suficient encara per concloure que aquestes són el resultat d'una postura "etnicista".

33 En el cas d'Antony D. Smith, per exemple, s'hi acosten molt. Vegeu A.D. Smith, *Els orígens ètnics de les nacions*, València, Afers, 2008.

3 Composició de l'electorat, conducta electoral

Efectivament, d'entrada no és difícil constatar que a Catalunya hi ha una correlació clara entre origen o ascendència, llengua, identificació subjectiva i tendència de vot.

Suport a la secessió per grup d'identitat. 2015. Els punts representen la previsió de suport a la independència per valors diferents d'autoidentificació nacional. Les barres representen el percentatge de població en cada categoria d'autoidentificació. Font Baròmetre CEO núm.804, novembre 2015.³⁴

Ara bé, d'aquí a concloure que hi ha etnicisme en la política catalana en conjunt i, especialment en el bàndol de l'independentisme encara hi ha un bon tros, encara. I és que una cosa és la composició de l'electorat i una altra la tendència ideològica que segueix un determinat electorat.

34 Gràfic extret de Toni Rodon & Marc Guinjoan, "When the context matters: identity, secession and the spatial dimension in Catalonia", *Political Geography* 63, 2018, p.80.

La diferència és important. En la literatura especialitzada, la distinció de Wimmer entre “contracted” i “expanded boundaries” ens podria ser útil aquí. Una aproximació a l’obertura o tancament de l’electorat del partit és observar la seva composició des d’una doble perspectiva: del votant al partit (què vota la població segons els seus orígens?) i des del partit al votant (quina és la composició de l’electorat de cada partit en termes d’orígens?). Aquesta doble perspectiva ens permetrà comprovar com en realitat són els partits unionistes els qui tenen un electorat més homogeni des del punt de vista d’aquells aspectes que més fàcilment poden ser qualificats com a “ètnics”³⁵.

3.1. Què voten els ciutadans?

Si ens centrem en què voten els electors, les dades disponibles del Centre d’Estudis d’Opinió ens ofereixen la possibilitat de caracteritzar els ciutadans pels seus orígens fins a dues generacions enrere ja que disposem d’informació sobre el lloc de naixement de l’enquestat, dels seus pares i dels seus avis.

Taula 1. Record de vot per orígens de l’enquestat. CEO 885 (Maig 2018). Percentatges en columnes.³⁶

	Enquestat nascut fora de Catalunya	Ambdós progenitors nascuts fora de Catalunya	Un progenitor nascut a Catalunya	Ambdós progenitors nascuts a Catalunya
PPC	5,44	0,67	0,56	0,51
ERC	9,17	17,63	22,41	30,94
PSC	13,05	9,27	8,57	2,28

35 Vegeu Ivan Serrano i Albert Bonillo Serrano, “Boundary Shifts and Vote Alignment in Catalonia.” *Ethnicities*, vol. 17, no. 3, 2017.

36 Els percentatges per columna no sumen 100 perquè hem inclòs només els percentatges a partits parlamentaris i l’abstenció declarada. No s’inclouen per tant vots en blanc, nuls o vot a altres partits,

	Enquestat nascut fora de Catalunya	Ambdós progenitors nascuts fora de Catalunya	Un progenitor nascut a Catalunya	Ambdós progenitors nascuts a Catalunya
C's	17,25	15,08	6,45	3,33
CUP	2,71	5,49	9,17	11,07
Junts per Catalunya	7,19	13	18,85	33,87
Catalunya en Comú Podem	4,99	11,64	11,95	3,7
No va votar	22,2	11,39	9,1	5,42

Aquesta primera taula (Taula 1) ens ofereix informació sobre què voten els ciutadans segons el seu lloc de naixement. Els votants que tenen ambdós progenitors nascuts a Catalunya opten majoritàriament per partits independentistes, aproximadament tres de cada quatre ho fan. Cal remarcar que estem parlant de percentatges sobre el total del cens, inclosos abstencionistes. El diferencial respecte als partits marcadament unionistes (C's, PSC i PP) és en aquest grup de setanta punts de diferència. D'altra banda, entre els votants nascuts fora de Catalunya, un de cada tres opta per un d'aquests partits, mentre que un de cada cinc ho fa per partits independentistes (ERC, JxCat, CUP), amb un diferencial d'aproximadament tretze punts. Això ens indica que els partits independentistes tenen major capacitat d'arribar a votants de qualsevol grup d'origen en una proporció molt més alta que els partits unionistes. De fet, si comparem els partits individualment, comprovem que són més els votants nascuts fora de Catalunya que prefereixen partits com ERC o JxCat que no pas el PP, una dada que il·lustra bé la dificultat de simplificar la suposada "divisió" de l'electorat català.

Aquestes dades encara es poden mirar amb una perspectiva generacional més àmplia ja que el sondeig demana pel lloc de naixement dels avis de l'enquestat:

Taula 2. Record de vot segons el nombre d'avis de l'enquestat nascuts a Catalunya. CEO 885 (Maig 2018). Percentatges en columnes.

	Cap	Un	Dos	Tres	Quatre
PPC	3,49	0	0,44	0	0,75
ERC	13,48	24,5	25,69	38,57	29,31
PSC	11,19	13,75	4,49	4,96	1,02
C's	15,69	7,31	5,15	4,06	2,57
CUP	3,96	10,98	12,38	10,24	10,04
Junts per Catalunya	10,1	10,28	27,13	28,43	38,02
Catalunya en Comú Podem	7,4	9,17	9,73	6,42	2,82
No va votar	17,51	12,7	6,84	1,46	5,31
Ns Nc	12,45	10,91	5,26	2,93	9,17

L'efecte de tenir els quatre avis nascuts a Catalunya sobre l'opció de vot és molt clar; més de 8 de cada 10 votants ho fa per partits independentistes. Aproximadament un 27,5% d'enquestats sense cap avi nascut a Catalunya opta per partits independentistes, mentre que un 30% aproximadament ho fa per partits marcadament unionistes. Aquí és rellevant remarcar que només un de cada cinc ciutadans té tots quatre avis nascuts a Catalunya, mentre que més de la meitat de la població no en té cap. La tesi "etnicista" aplicada al cas català faria impossible d'explicar com és que la majoria del suport a l'independentisme prové de ciutadans amb orígens ben diversos.

3.2. Quin electorat tenen els partits?

Si ens fixem en la composició interna dels votants dels partits podem observar com els partits unionistes presenten una composició inversa a la dels partits independentistes quant als orígens dels ciutadans. En general, però, els grups clau en la composició del seu electorat se situen per sobre del 50%. Entre els partits unionistes el cas més extrem és el de

PP, que reflecteix la major asimetria en el seu electorat: més del 80% dels seus votants han nascut fora de Catalunya.

Taula 3. Record de vot per orígens de l'enquestat. CEO 885 (Maig 2018). Percentatges en línia.

	Enquestat nascut fora de Catalunya	Ambdós progenitors nascuts fora de Catalunya	Un progenitor nascut a Catalunya	Ambdós progenitors nascuts a Catalunya
PPC	80,65	6,45	3,23	9,68
ERC	14,6	13,33	19,05	53,02
PSC	53,57	19,64	16,07	10,71
C's	55,78	23,13	8,84	12,24
CUP	8,49	12,26	22,64	56,6
Junts per Catalunya	11,92	9,6	17,55	60,93
Catalunya en Comú Podem	26	26	29	19
No va votar	58,01	15,47	11,05	15,47

Si adoptem una perspectiva més àmplia en termes generacionals, el que veiem (Taula 4) és que darrera aquesta aparent similitud pel que fa a les proporcions internes de l'electoral dels partits, són els independentistes els qui tenen un electorat més divers pel que fa als orígens. És il·lustratiu com per exemple ERC o les CUP són els partits amb una composició més diversa del seu electorat, ja que entre un quart i un terç dels seus votants tenen tots quatre avis o cap dels avis nascuts a Catalunya, una proporció similar a aquells que declaren tenir tots quatre avis nascuts a Catalunya. Fins i tot un partit com Junts per Catalunya presenta unes proporcions que van des del 40% dels seus votants amb tots els avis nascuts a Catalunya a un 25% de votants amb tots els seus avis nascuts a un altre territori. La composició dels votants dels partits més clarament unionistes ofereix un contrast extrem, ja que més de tres quartes parts del seu electorat no té cap avi nascut a Catalunya, situació on es troben tant PPC com Cs i PSC.

Taula 4. Record de vot segons el nombre d'avis nascuts a Catalunya. CEO 885 (maig 2018). Percentatges en línia.

	Cap	Un	Dos	Tres	Quatre
PPC	87,1	0	3,23	0	6,45
ERC	33,02	6,98	20,32	8,57	30,79
PSC	74,11	8,93	9,82	2,68	3,57
C's	79,59	3,4	8,16	1,36	6,8
CUP	24,53	9,43	28,3	6,6	31,13
Junts per Catalunya	25,5	3,31	22,52	6,95	41,06
Catalunya en Comú Podem	54	8	24	4	9
No va votar	74,03	5,52	9,39	0,55	9,39

Si, en comptes de fixar-nos en l'origen de l'enquestat i la seva ascendència, ens fixem en el factor de la llengua i, particularment, la llengua que els electors usen habitualment, veiem una correlació bastant equilibrada entre les persones que utilitzen normalment el castellà i voten unionista i les persones que usen normalment el català i voten independentista.

Quina és la seva llengua habitual?

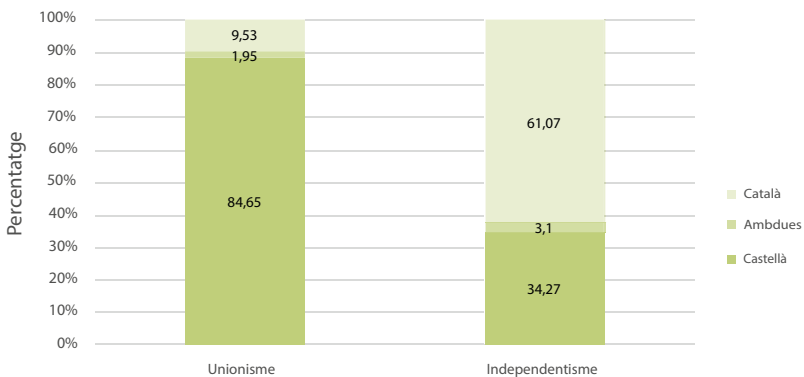

Font: CEO 885, Baròmetre Opinió Política, 1a onada 2018

La correlació no és tan equilibrada si separem el partit Catalunya en Comú Podem del col·lectiu unionista i l'agreguem als partits independentistes. Recordem que Catalunya en Comú Podem defensa, igual que l'independentisme, el dret a decidir de la població catalana i sovint és caracteritzat com a sobiranista. Doncs bé, si contrastem l'unionisme acèrrim (PP, PSC, Cs) amb el sobiranisme (ERC, CUP, JxCat, Catalunya en Comú) ens surt el següent: en l'unionisme un 77,6% parla normalment castellà, un 12,4% ambdues llengües i un 8,5% el català; en el sobiranisme, un 21,5% parla normalment castellà, un 18,4% ambdues llengües i un 59,5% català.

Ara bé, si en comptes de fixar-nos en la llengua habitual ens fixem en la primera llengua de l'enquestat, aleshores tornem a apreciar que en l'independentisme l'electorat es troba més distribuït. És a dir, el factor de la primera llengua està força menys lligat a la tendència de vot. Així, mentre que en l'unionisme només un 9,53% va tenir el català com a primera llengua, en el cas dels partits independentistes un 34,27% va tenir el castellà com a primera llengua. D'altra banda, un 84,65% de l'electorat unionista va tenir el castellà com a primera llengua, per un 61,07% que va tenir el català.

Quina llengua va parlar primer a casa?

Font: CEO 885, Baròmetre Opinió Política, 1a onada 2018

El contrast encara és més notable si, com abans, la comparació no la fem entre unionisme i independentisme, sinó entre unionisme i sobiranisme. Aleshores, en els partits unionistes tenim que un 87,9% de l'electorat va tenir com a primera llengua el castellà, un 1,4% ambdues i un 5,9% el català. En canvi, en el sobiranisme, un 44,4% de l'electorat va tenir el castellà, un 3,17% ambdues llengües i un 50,8% el català.

3.3. Una perspectiva territorial del vot

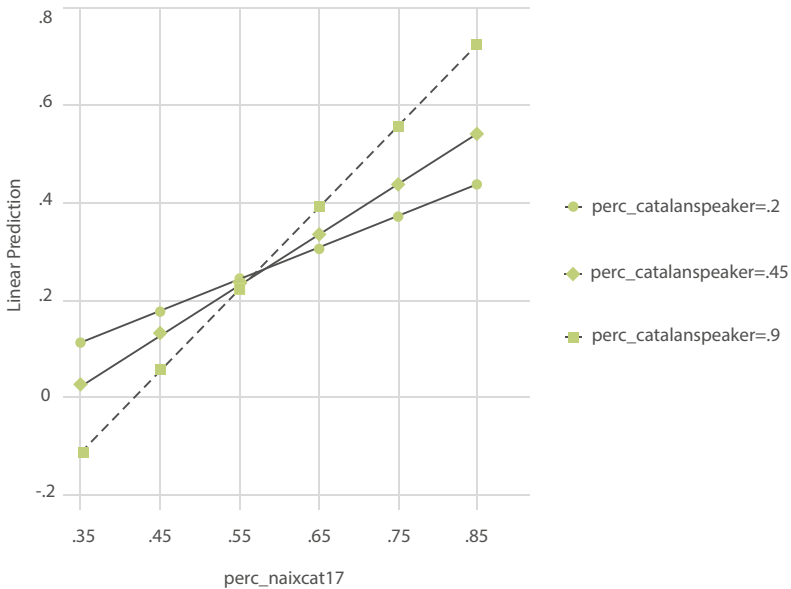
En aquest apartat explorarem el comportament electoral des d'una perspectiva territorial, a partir de l'anàlisi dels resultats electoral per secció censal (en les aproximadament cinc-mil unitats territorials en què es divideix el territori), relacionant-los amb dades disponibles a nivell de cens i padró. Podrem observar tant la relació entre llengua i naixement com a factors clau per entendre el vot dels catalans, com explorar si la seva distribució geogràfica permet sostenir la idea que el vot independentista és eminentment "rural", en contraposició amb un comportament diferencial de l'àrea metropolitana de Barcelona.

3.3.1. La relació entre naixement i llengua

Les següents dues gràfiques representen els coeficients de vot als partits independentistes (ERC, CUP, JxCat) i més clarament unionistes (PP, PSC, C's) respectivament segons la interacció entre el percentatge de nascuts a Catalunya i percentatge de catalanoparlants. La representació d'aquests coeficients es realitza a partir d'un model de regressió estadístic³⁷. Aquests models teòrics permeten "predir" quin percentatge de vot obtindrien els partits polítics segons la interacció entre el percentatge de població nascuda a Catalunya i el percentatge de població catalanoparlant. És a dir, ens permet explorar si existeix alguna mena d'efecte "multiplicador" entre dues dimensions que sabem que són rellevants per entendre el vot.

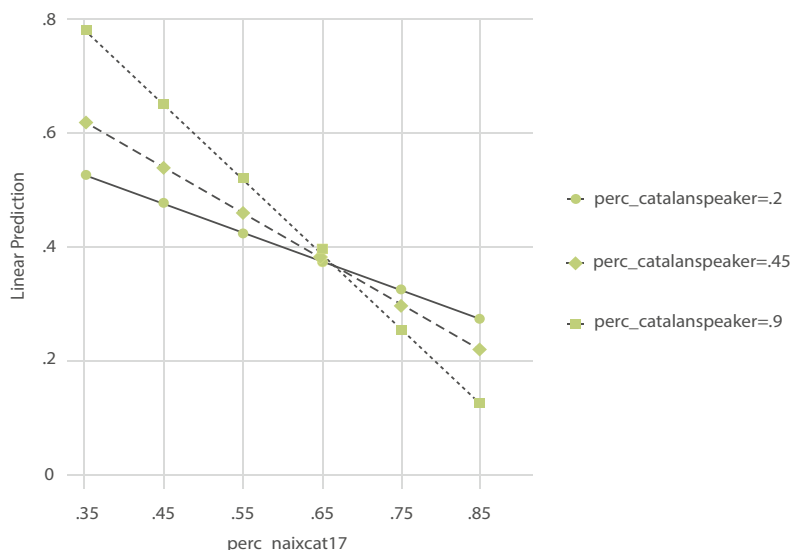
37 Per als detalls tècnics sobre aquesta mena de models, vegeu Ivan Serrano (2019) "Ethnic alignment in divided regions: individual and contextual factors", *Territory, Politics, Governance*, DOI: 10.1080/21622671.2019.1582357

Vot per partits independentistes. Coeficients predits respecte percentatge de nascuts a Catalunya i percentatge de població catalanoparlant.

Aquest gràfic ens il·lustra com existeix un efecte significatiu entre la presència de població nascuda a Catalunya i el percentatge de catalanoparlants. Representat per la línia amb icones de forma quadrada, en les seccions amb una proporció de població catalanoparlant molt alta (el model està calculat per un màxim del 90% de catalanoparlants) està directament relacionat amb un augment del vot a partits independentistes. En l'extrem, quan es concentren alts percentatges en totes dues variables, el vot independentista és hegemònic, superant el 70% del vot sobre el total del cens. En l'altre extrem, el de les seccions on el model es computa amb un supòsit de baixa presència de catalanoparlants (un 10%) podem observar com la capacitat de penetració electoral de l'independentisme és molt menor, però tanmateix l'efecte d'un major percentatge de població nascuda a Catalunya continua tenint un efecte positiu en el vot més enllà de la presència de la llengua.

Vot per partits unionistes. Coeficients predits respecte percentatge de nascuts a Catalunya i percentatge de població catalanoparlant.

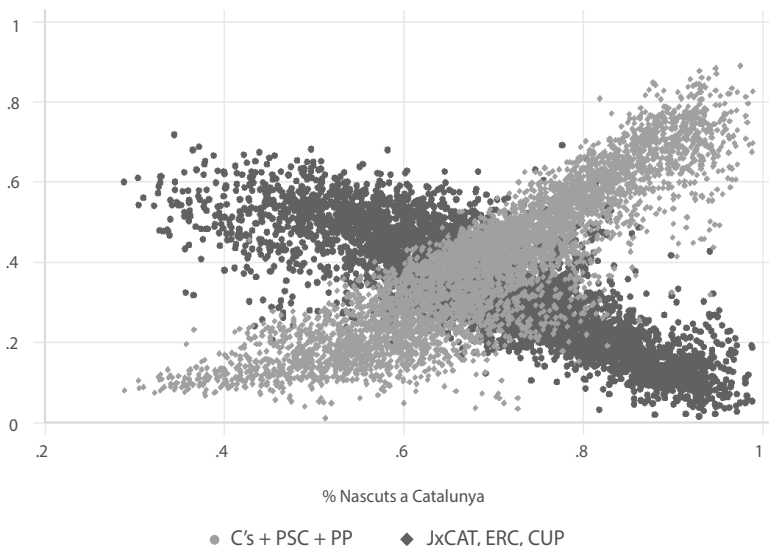
Pel que fa als partits unionistes s'aprecia una tendència contrària. És en les àrees que combinen pocs nascuts a Catalunya i pocs catalanoparlants on els partits unionistes obtenen uns valors més alts. Cal afegir que la combinació entre alts percentatges de catalanoparlants i baixos percentatges de nascuts a Catalunya (on l'efecte multiplicador de les variables prediu un 80% de vot per partits unionistes) és un resultat teòric del model, ja que no existeixen pròpiament seccions amb aquestes característiques. En l'altre extrem, trobem un cas similar ja que la combinació de baixos percentatges de catalanoparlants i alts percentatges de població nascuda a Catalunya és pràcticament inexistent. El més destacable del model és que permet veure com els resultats tendeixen clarament a la baixa amb l'augment de la població nascuda a Catalunya, i que malgrat que aquesta tendència es reforça amb l'increment de població catalanoparlant, també existeix aquest efecte en aquelles àrees amb menors percentatges de parlants. Així, des d'aquesta perspectiva observem com la relació entre llengua i naixement no és exclusiva del vot independentista. Ans al contrari, tots els indicis

apunten que el vot que es veu més afectat per aquesta relació és el vot unionista. Tanmateix, una mirada des de diferents perspectives ens pot ajudar a explorar millor els indicis.

3.3.2. La distribució geogràfica del vot

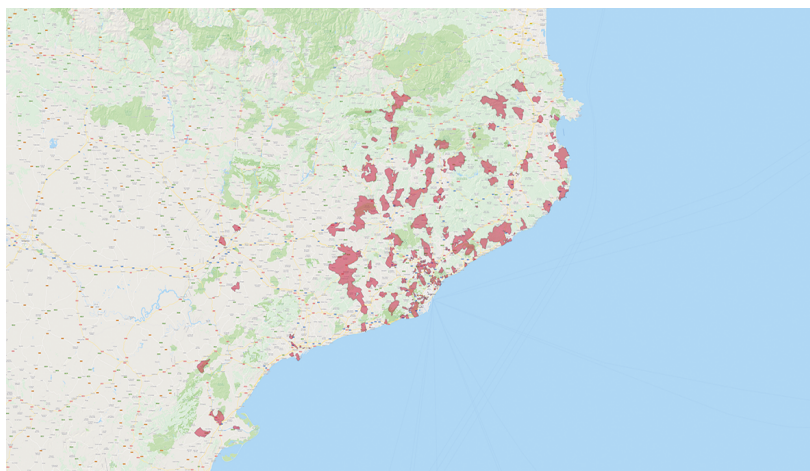
Efectivament, de cara a escatir millor el grau d'homogeneïtat o heterogeneïtat dels electorats ens ajudarà adoptar també una perspectiva territorial. En la següent gràfica comparem l'agregat de vot per seccions censals entre els partits independentistes (JxCat, ERC i CUP) i els més clarament unionistes (C's, PSC i PP). Aquestes dades es reflecteixen en l'eix vertical. En l'eix horitzontal trobem el percentatge de població nascuda a Catalunya per cadascuna de les més de cinc mil seccions censals en què es divideix el territori. Així, cada punt (gris clar pels partits independentistes i gris fosc pels partits unionistes) representa els seus respectius percentatges de vot segons el percentatge de població nascuda a Catalunya que hi ha en aquella secció censal. El primer que observem és que tant l'unionisme com l'independentisme segueixen un patró similar però invers, és a dir, es creuen en forma de "X".

Percentatge de votants per secció censal eleccions 2017

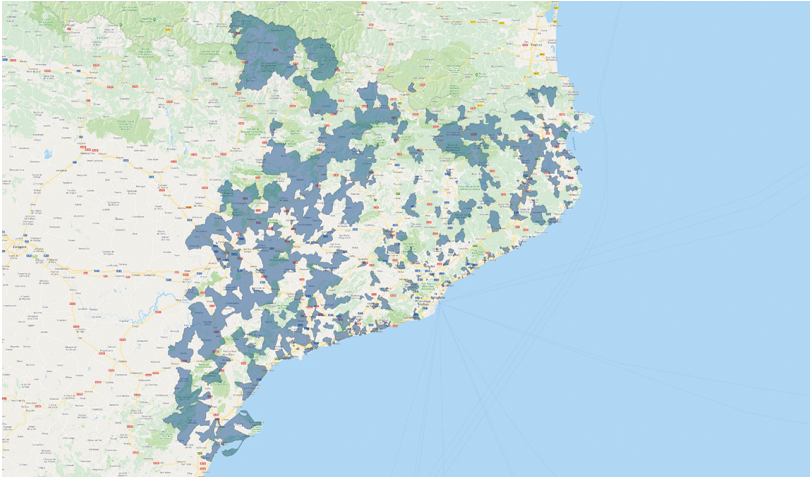
Així, aquestes dades il·lustren com allà on hi ha major població nascuda a Catalunya l'independentisme obté millors percentatges, mentre que en l'unionisme és a la inversa. Ara bé, una mirada més atenta fa que ens adonem de dos elements addicionals que suggereixen que són els partits contraris a la independència els qui tenen una major dificultat a l'hora d'apel·lar a l'electorat en el seu conjunt. D'una banda, els partits unionistes no són capaços de fer-ho "molt bé" ni allà on són l'opció preferida dels ciutadans, d'on extreuen la majoria del seu vot global. Així, el seu sostre sembla estar al voltant del 60% del vot. En canvi, allà on els partits independentistes tenen uns resultats electorals més alts són capaços de superar sistemàticament els dos terços dels vots, i ho fan en un nombre de casos molt superior. En segon lloc, un contrast addicional entre els partits independentistes i els partits unionistes és que els primers són capaços de tenir millors resultats que els segons en aquelles seccions que els són més favorables. És a dir, aquests últims obtenen els seus pitjors resultats (fixem-nos per exemple en les zones on es queden per sota del 20% de vot) en un nombre de zones molt més nombroses que no pas els partits independentistes.

Aquestes variacions les podem observar més intuïtivament si les representem en un mapa. De vegades s'ha sostingut que el vot independentista és de caràcter rural, mentre que el vot unionista és urbà. Els mapes que veurem a continuació ens haurien d'ajudar a matisar-la molt, aquesta afirmació.

Mapa1. On el vot independentista és més baix territorialment? Seccions per sota d'un 20% del cens

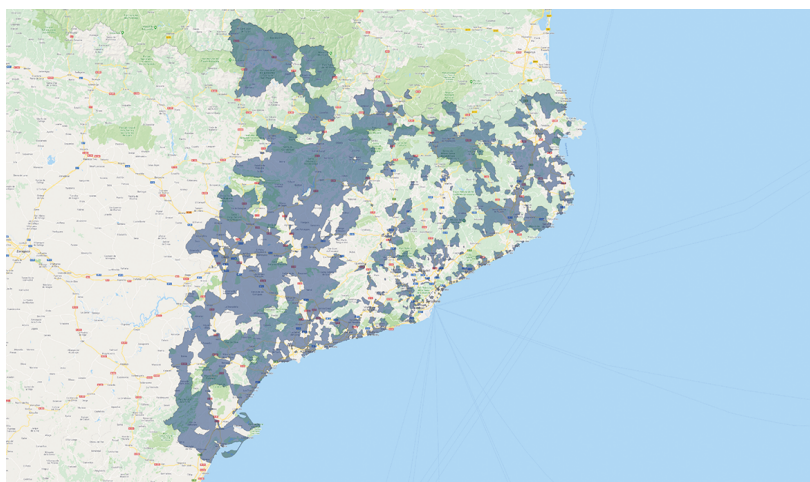
Si ens centrem en les zones on els partits independentistes obtenen els seus resultats més baixos, observem que es concentren principalment a la província de Barcelona i Girona (Mapa 1). Tanmateix, la distribució territorial ens assenyalava que no és un fenomen exclusivament metropolità, ja que veiem també baixos resultats de l'independentisme en zones de l'interior, fins i tot en terres de l'Ebre. D'altra banda, és important remarcar que quan es parla de la feblesa de l'independentisme a l'àrea metropolitana en realitat ens trobem davant una realitat molt més diversa, tal i com observarem amb més detall en la distribució del vot en les àrees on l'independentisme és capaç d'obtenir millor resultats.

Mapa 2. On el vot unionista és més baix territorialment? Seccions per sota d'un 20% del cens

Si observem les àrees on el vot unionista obté els seus pitjors resultats, podríem esperar una foto en negatiu respecte al vot independentista, però això és així només fins a un cert punt (Mapa 2). Efectivament, veiem com el vot unionista és feble amb molta freqüència en el cas de ponent i l'Ebre, però lluny de ser un mapa homogeni. De la mateixa manera, dins l'àrea metropolitana de Barcelona podem trobar també amb certa freqüència àrees on l'unionisme és incapaç d'obtenir resultats rellevants. Des d'una perspectiva global, aquest segon mapa ens reforça la idea que mentre que l'independentisme treu pocs vots en pocs casos, la situació

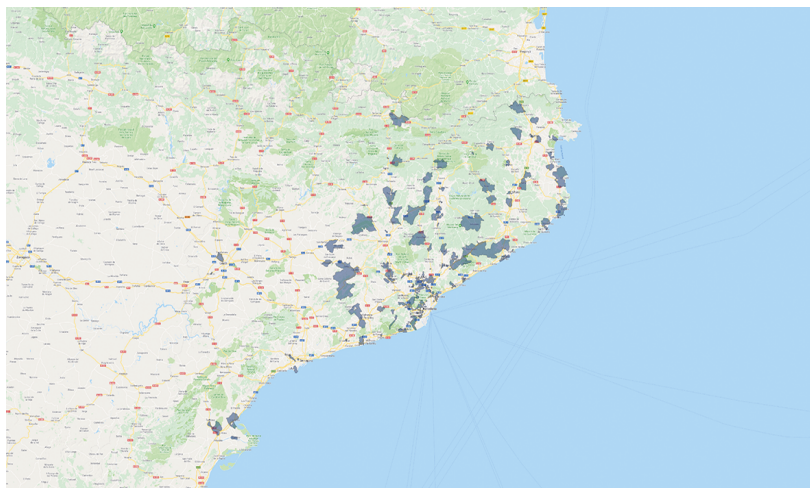
per l'unionisme és la contrària. L'unionisme té una distribució del vot més desequilibrada, amb un gran nombre de seccions censals on treu uns resultats baixos.

Mapa 3. On el vot independentista és més alt? Seccions per sobre del 50% del cens

Si ens centrem en canvi en les zones on l'independentisme és capaç de treure un gran percentatge de vots (Mapa 3) tampoc obtenim exactament la imatge que sovint es difon en els mitjans de comunicació quan parlen de la contraposició entre la Catalunya “urbana” i unionista i la Catalunya “rural” independentista. Efectivament, es pot veure que en un gran nombre d'àrees de la Catalunya interior l'independentisme obté uns resultats excel·lents, però si resseguim la línia de la costa marítima observem com també és capaç d'obtenir resultats molt alts en sectors d'alta densitat urbana, incloent parts de l'àrea metropolitana de Barcelona.

Finalment, si ens centrem en les àrees on els partits unionistes treuen resultats per sobre de la meitat del cens electoral (Mapa 4), podem arribar almenys a tres conclusions generals. Una primera és que aquests partits no són capaços de treure grans resultats en un gran nombre d'àrees. En segon lloc, que semblen estar concentrats en algunes àrees metropolitanes més aviat corresponents a la segona corona metropolitana de Barcelona. I, en tercer lloc,

Mapa 4. On el vot unionista és més alt? Per sobre del 50% del cens

la distribució dels vots sembla indicar que aquests partits estarien afectats pel fenomen enclavament: moltes d'aquestes àrees estan concentrades i properes entre elles. En definitiva, les dades a nivell territorial ens assenyalen que si existeix un bloc capaç d'acostar-se a una certa transversalitat social i territorial aquest és sens dubte el vot independentista en el seu conjunt.

3.4. La rellevància del context

La interpretació de la conducta electoral és un assumpte complicat. En els comentaris que acabem de fer ens hem fixat en aquells aspectes “no contextuals” (lloc de residència, origen, llengua) que normalment trobem correlacionats amb la identitat nacional subjectiva dels ciutadans. No hem mencionat amb prou feines els factors “contextuals”, és a dir, aquells factors que no caracteritzen el ciutadà, sinó el context on viu. En aquest punt val la pena subratllar que alguns estudis recents sobre el tema han destacat la rellevància de factors com ara el nombre de contactes d'una persona que estan a favor o en contra de la independència de Catalunya o el percentatge de parlants d'una llengua en el municipi on viu. No solament això, han comprovat que la influència del factor contextual és particularment clara en el cas d'aquelles persones que declaren tenir una

identitat nacional subjectiva dual —és a dir, que se senten més catalans que espanyols, més espanyols que catalans o tan espanyols com catalans³⁸.

Per què ens interessa, destacar aquest fenomen? Doncs, perquè si és veritat que el context incideix en la conducta electoral de les persones amb autoidentificació nacional dual —si és cert que, com més contactes independentistes i més percentatge de convilatans catalanoparlants, més probable és que la persona en qüestió voti independentista— aleshores sembla clar que la ideologia independentista està oberta a tothom, fins i tot a persones amb una autoidentificació subjectiva no predominantment catalana. En aquest cas, la mateixa conclusió és vàlida pel que fa a la ideologia unionista, és clar. Però que el context social i personal de les persones sigui rellevant indica que la determinació del vot a Catalunya per part d'un sector de votants important és “oberta” i electiva, no pas “primordialista”³⁹.

4 Dues comunitats ètniques a Catalunya?

Aquest últim punt ens porta a problematitzar, d'alguna manera, alguns dels supòsits que semblen inspirar l'argument d'ètnicisme —uns supòsits que, per cert, no sempre qüestionen els analistes que fan estudi de la conducta electoral. Recordem-lo. Com hem dit, a grans trets, el que fan els teòrics que

38 Vegeu Rodon & Guinjoan, op.cit. En les conclusions de l'article, els autors afirmen el següent: “All in all, our findings are robust across different specifications and suggest that the context in which an individual interacts modulates how identity shapes support for secession” (p.86).

39 En paraules d'Antony D. Smith, el primordialisme “fa referència a la idea que determinats atributs i formacions culturals exerceixen una influència preferent, eminent i determinant en la vida de la gent i que aquesta influència és en bona part immune a l'interès i al càlcul polític «racional». D'alguna manera estem sotmesos als imperatius de lligams que deriven d'aquestes atributs i formacions” (A. D. Smith, *La nació en la història*, València: Afers, 2000, p.22.).

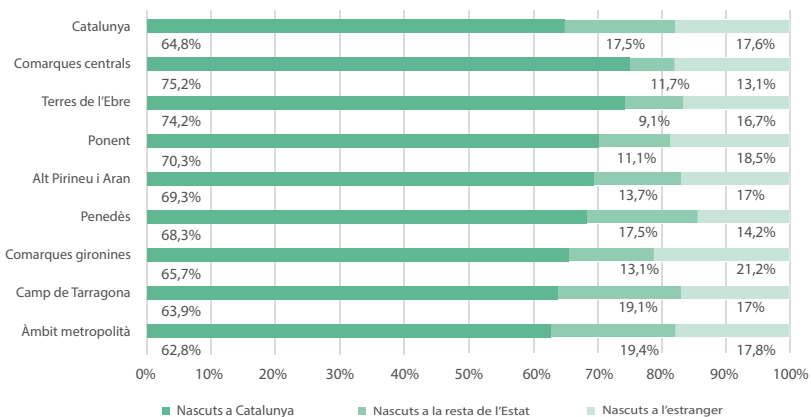
l'han articulat és identificar les “bases social de suport” de l'independentisme en la correlació que hi ha entre orígens i llengua, principalment, d'una banda, i conducta electoral, de l'altra. Atès que, en la caracterització de les ètnies, l'origen i la llengua solen ser factors importants, d'aquí conclouen que a Catalunya conviuen o malviuen dues comunitats etnolingüístiques enfrontades. És així, però? Podem afirmar que hi ha dues comunitats ètnicament marcades a Catalunya per raons d'origen o de llengua?

Normalment, quan pensem en comunitats ètniques pressuposem que hi haurà criteris independents de la percepció subjectiva dels suposats membres d'aquesta comunitat per a poder fer-ne l'adscripció a un grup o un altre. És a dir, que respecte a dos individus en qüestió un observador, amb independència de què diguin els dos primers, serà capaç d'adscriure'ls a un grup o a un altre. Els dos individus faran més o menys visible, en algun moment, que pertanyen a un dels grups i no pas a l'altre. És això, el que trobem a Catalunya?

4.1. Catalunya, un país d'immigració

Si ens fixem en l'origen o ascendència, és a dir, si fem una mirada a la població de Catalunya avui, obtenim la imatge següent:

Població segons lloc de naixement i territori, 2017

El nombre de persones que no han nascut a Catalunya és força notable (35,1%). I com veiem, la meitat d'aquest col·lectiu correspon a gent que ha nascut en altres territoris d'Espanya (17,5% de mitjana, però lleugerament superior, un 19,4%, a l'àmbit metropolità on es concentra la major part de la població). El que és significatiu, però és que la major part de les persones que han nascut a Catalunya tenen un ascendent almenys (pare, mare o avis) provinent d'altres regions d'Espanya. Tal com va dir amb rotunditat la demògrafa Anna Cabré a *El sistema català de reproducció*, Catalunya és un "país d'immigració" força més que no pas Argentina o el nord d'Itàlia, per exemple. És a dir, és un país que es pot considerar fet a partir de la immigració que el territori ha acollit.

L'any 1900, a Catalunya hi havia 1.966.436 persones. El 1981, 5.956.597. L'augment de població es deu principalment a la immigració. Entre el 1900 i el 1970 van arribar al Principat 2.106.905 persones⁴⁰.

Estimacions de saldos migratoris decennals a Catalunya	
Períodes	Estimacions (Anna Cabré)
1901-10	33.669
1911-20	224.300
1921-30	322.079
1931-40	109.823
1941-50	256.718
1951-60	439.874
1961-70	720.442
1901-70	2.106.905
1971-80	256.674
1981-85	-86.492

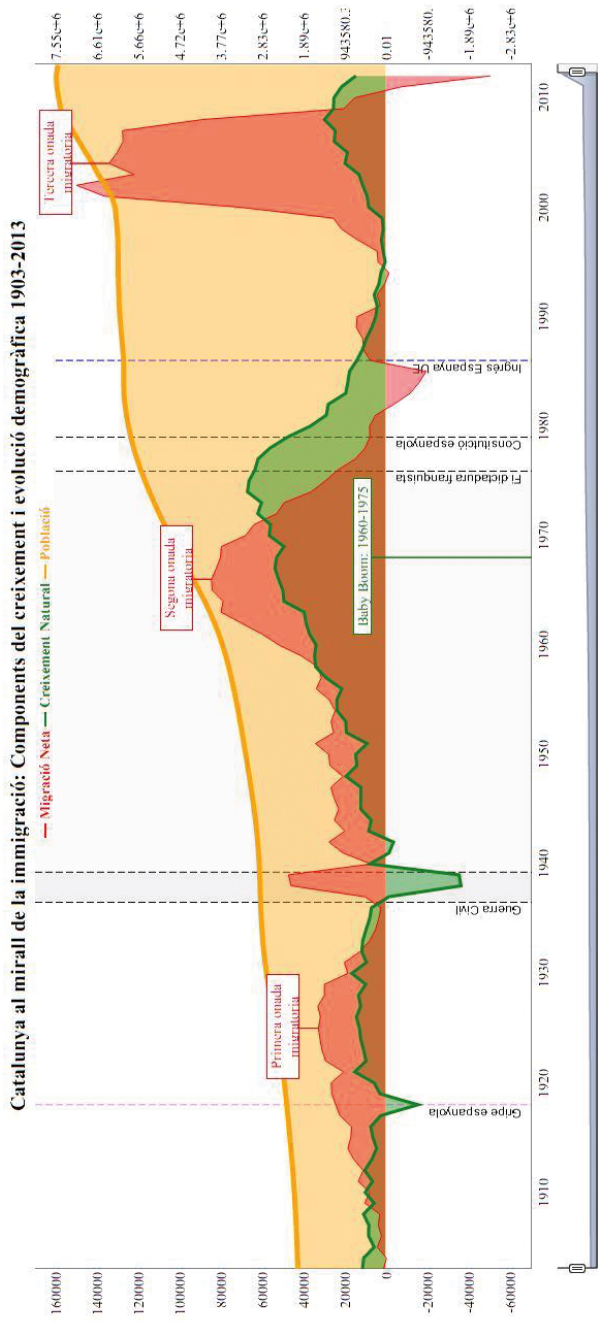
40 Vegeu Anna Cabré, *El sistema català de reproducció*, Barcelona: Proa, 1999. La taula, l'elaborem a partir de la taula que es pot trobar a la pàgina 181 del seu llibre.

Vist en perspectiva històrica i global, el pes de la població catalana al món és més o menys constant al llarg de l'últim segle: un 1 per mil, aproximadament. Si a Catalunya no ha passat el que succeït a la resta d'estats europeus —que el pes relatiu respecte a la població mundial ha disminuït— és per la immigració rebuda. Cabré fa un exercici de projecció de com hauria evolucionat la població catalana, en el cas que no hi haguessin hagut les onades migratòries del segle XX, i estableix que “sense immigració des del 1900, els habitants de Catalunya no haurien decrescut mai, però l'actual població [dels 6 milions i escaig que hi havia a principis dels anys 90] fóra, *ceteris paribus*, d'uns 2.370.000 habitants. Sense immigració des del 1887, fórem poc més de 2.200.000”⁴¹. El GEDEM (Grup d'Estudis Demogràfics i de les Migracions, vinculat al Centre d'Estudis Demogràfics de la UAB) ha recollit en un gràfic l'efecte de les tres últimes onades migratòries sobre el total de la població catalana (Vegeu pàgina 40).

L'impacte que han tingut a Catalunya les diferents onades migratòries provinents d'altres parts d'Espanya es nota molt bé, per exemple, en els cognoms que es poden trobar amb més freqüència en la població catalana⁴² (Vegeu pàgina 41).

41 Anna Cabré, *op.cit.*, p.26. La magnitud del fenomen migratori és tan considerable que és natural que ens preguntem com és que es va donar. Què ho va facilitar? Segons Cabré, en la cinquena conclusió del seu estudi, “Els elements que han possibilitat l'absorció, i progressiva assimilació, d'una massa forània inusitadament important no han estat improvisats, sinó que ja eren en funcionament en la societat agrària del segle XVIII; em refereixo de nou al sistema familiar, en els seus vessants de transmissió patrimonial, organització de la producció domèstica, estratègies de supervivència i preferència matrimonials” (ibíd., p.215). En aquest sentit, per exemple, subratlla que “la dona catalana, en particular les de les classes baixes i mitjanes baixes, ha estat el principal element integrador de la immigració masculina”.

42 De vegades s'ha utilitzat aquesta dada per acusar l'independentisme de supremacista. Un exemple bonic és l'article de Teodoro León Gross, “El supremacismo nacionalista hasta los apellidos” (*El País*, 20 novembre 2017). León Gross pressuposa que uns cognoms són catalans i uns altres no. D'altra banda, l'article també podria servir d'exemple de la lleugeresa i poca solvència amb què alguns opinadors obtenen dades i elaboren hipòtesis.

Cognoms més freqüents de la població. 2018				
Primer cognom			Segon cognom	
	Nombre	Taxa per 1000 habitants	Nombre	Taxa per 1000 habitants
García	169.794	22,07	174.476	22,68
Martínez	118.978	15,46	120.996	15,73
López	114.049	14,82	117.930	15,33
Sánchez	102.875	13,37	105.827	13,75
Rodríguez	101.163	13,15	102.839	13,37
Fernández	97.209	12,63	99.777	12,97
Pérez	93.113	12,10	96.667	12,56
González	91.914	11,95	93.460	12,15
Gómez	56.745	7,38	57.883	7,52
Ruiz	49.829	6,48	52.155	6,78
Martín	45.929	5,97	45.449	5,91
Jiménez	45.560	5,92	44.979	5,85
Moreno	42.861	5,57	43.238	5,62
Hernández	39.615	5,15	40.276	5,23
Muñoz	38.381	4,99	38.840	5,05
Díaz	35.750	4,65	35.870	4,66
Romero	29.185	3,79	29.290	3,81
Navarro	28.103	3,65	28.383	3,69
Torres	27.219	3,54	27.022	3,51
Álvarez	26.855	3,49	27.228	3,54

Font: Idescat. Cognoms de la població, a partir del Registre de població de Catalunya.

En resum, avui dia la població de Catalunya conté un nombre important de persones nascudes fora de Catalunya (35,1%). Però no solament això,

la majoria de les que han nascut a Catalunya són descendents, en major o menor grau, de persones que van arribar al Principat des d'altres regions d'Espanya. El demògraf Andreu Domingo parla d'un 70%. Els catalans amb "vuit cognoms catalans" —per fer servir el títol d'una pel·lícula famosa— són una minoria, possiblement una raresa demogràfica destinada a desaparèixer perquè la probabilitat d'emparentar-se amb persones amb ascendents nascuts fora de Catalunya és cada cop més gran⁴³.

4.2. Catalunya, un país híbrid lingüísticament

Al Principat, actualment, la immensa majoria de la gent és més o menys competent en el domini del castellà i el català, les dues llengües oficials al territori d'acord amb l'article 3.2 de la Constitució Espanyola. Certament, la competència activa és notablement més alta en castellà. En comparació amb el català, pràcticament tothom l'entén, el parla, el llegeix i el sap escriure.

Població de 15 anys i més segons coneixement de llengüesCatalunya. 2013		
	Català	Castellà
Entendre'l	94,33	99,77
Parlar-lo	80,39	99,67
Llegir-lo	82,39	97,42
Escriure'l	60,38	95,90
Coneixement en totes les habilitats	60,21	95,87

Unitats: Percentatge.

Font: Idescat; Direcció General de Política Lingüística.

No solament això, sinó que també la gent té la sensació que sap millor el castellà que no pas el català:

43 Andreu Domingo, *Catalunya al mirall de la immigració*, Barcelona: L'Avenç, 2014.

Població de 15 anys i més segons autoavaluació del coneixement de llengüesCatalunya. 2013		
	Català	Castellà
Entendre'l	8,33	9,51
Parlar-lo	6,98	9,29
Llegir-lo	7,30	9,23
Escriure'l	5,43	8,73

Unitats: Puntuacions mitjanes de 0 a 10.

Font: Idescat; Direcció General de Política Lingüística

Les dades actuals reflecteixen bé com la situació de la llengua catalana al Principat ha canviat al llarg de la història recent. A principis del segle XX, la immensa majoria de persones que vivien a Catalunya eren catalanoparlants habituals. És més, una part important amb prou feines dominava el castellà: la població era pràcticament monolingüe en català. En cent anys, i per múltiples raons (escolarització, política lingüística de l'Estat espanyol, onades migratòries) el panorama ha canviat radicalment. Algú ha arribat a afirmar que l'últim català monolingüe va morir pels volts dels anys 80 del segle passat. Actualment, segons l'última Enquesta d'usos lingüístics duta a terme el 2013, a Catalunya un 55,14% de la població té el castellà com a llengua inicial, un 31,02% el català i un 2,44% ambdues. Tanmateix, un 36,38% de gent s'identifica amb el català i un 36,29% l'usa habitualment.

Població de 15 anys i més segons llengua inicial, d'identificació i habitual Catalunya. 2013						
Milers de persones				Percentatge (%)		
	Llengua inicial	Llengua d'identificació	Llengua habitual	Llengua inicial	Llengua d'identificació	Llengua habitual
Català	1.940	2.275	2.270	31,02	36,38	36,29
Castellà	3.449	2.974	3.173	55,14	47,55	50,73
Ambdues	153	438	427	2,44	7,00	6,82

Font: Idescat; Direcció General de Política Lingüística.(1) S'exclou la població que ha respost ambdues llengües català i castellà

Si ens fixem en els àmbits d'ús, podem constatar que el català i el castellà són presents en unes relacions força similars, amb un lleuger desavantatge del català en la majoria d'àmbits, excepte l'administració local i autonòmica. És destacable, d'altra banda, una certa polarització (una tendència a fer servir només el català o el castellà) en l'ús d'una llengua o un altra en els àmbits més institucionals o vinculats a serveis, per contrast amb l'ús que se'n fa en els àmbits més informals. Així, per exemple, en el tracte amb el personal mèdic un 27.8% fa servir només el català i un 39.20% només el castellà, en canvi amb les amistats aquestes tendències és del 15% i el 30.70% respectivament.

D'acord amb tot aquest conjunt de dades, el català es troba en un lleuger desavantatge respecte al castellà tant pel que fa a domini com pel que fa a ús i consum⁴⁴. Els catalans el coneixen menys i el fan servir menys. No obstant això, la major part de la població coneix tots dos idiomes i tots dos són presents, més o menys, en la major part d'àmbits de la societat catalana. La societat catalana és bilingüe i, llevat d'alguns àmbits, amb prou feines es dona una situació de diglòssia important⁴⁵.

D'acord amb aquest plantejament, Elvira Riera ha conclòs que Catalunya ha de ser considerada una societat mixta i, dintre les mixtes, fins i tot híbrida⁴⁶. Una societat és mixta, segons Riera, quan satisfà les quatre condicions següents: (i) conté dos o més grups lingüístics, entenent que un grup lingüístic és un grup de gent capaç de parlar un idioma

44 Si ens atenem als estudis sobre l'ús de les llengües en el consum de productes culturals (segons dades recollides en l'Informe de Política Lingüística 2017, DGPL), el català domina en la ràdio (73,2% vs 53,2%), els diaris (69,2% vs 63,6%) i els espectacles (57,4% vs 41,1%); per contra, el castellà domina en el consum de revistes de premsa escrita (80,7% vs 54,2%), llibres (65,% vs 25,7%), la televisió (78% vs 64,9%), música (47,8% vs 38,7%), internet (89,4% vs 59,9%) i especialment el cinema (70,6% vs 16,6%).

45 L'únic cas potser de diglòssia forta es dona en la justícia: el 2017 un 91,8% de les sentències judicials a Catalunya foren redactades en castellà.

46 Vegeu Elvira Riera, *Why Language matters to people: communication, identity and justice in western societies. The case of mixed societies*, Barcelona: IEA, 2016, p.185 i s. La figura que reproduïm correspon a la figura 6 de la p.191.

Població de 15 anys i més segons usos lingüístics i àmbits d'ús Catalunya. 2013							
Àmbits d'ús	Només català	Més català que castellà	Ambdues	Més castellà que català	Només castellà	Altres llengües	No consta
Membres de la llar (1)	26,70	5,20	8,00	10,00	39,60	4,60	..
Amistats	15,00	15,90	15,70	13,10	30,70	1,70	0,40
Veïns	17,30	14,60	15,70	11,40	37,50	0,50	1,40
Companyes d'estudi (2)	20,50	22,40	17,40	14,20	16,60	1,60	..
Companyes de feina (3)	16,70	16,30	17,10	13,50	26,00	0,90	4,80
Usuaris o clients de Catalunya (4)	12,60	27,30	23,70	12,70	18,40	0,60	..
Petit comerç	21,40	17,70	14,90	10,90	33,20	0,20	1,00
Gran comerç	17,90	15,70	15,30	12,80	35,90	..	1,90
Entitats financeres	30,70	11,60	11,50	7,80	35,50	0,20	2,70
Administració local	37,50	10,40	7,90	6,70	32,20	0,10	5,00
Administració de la Generalitat de Catalunya	37,50	8,70	6,80	6,30	29,80	..	10,70
Administració de l'Estat	22,40	13,00	11,00	10,00	37,50	..	6,00
Personal mèdic	27,80	12,40	12,00	7,10	39,20	0,30	1,00
Escriure notes personals	22,60	5,20	7,30	8,50	47,30	2,20	2,90

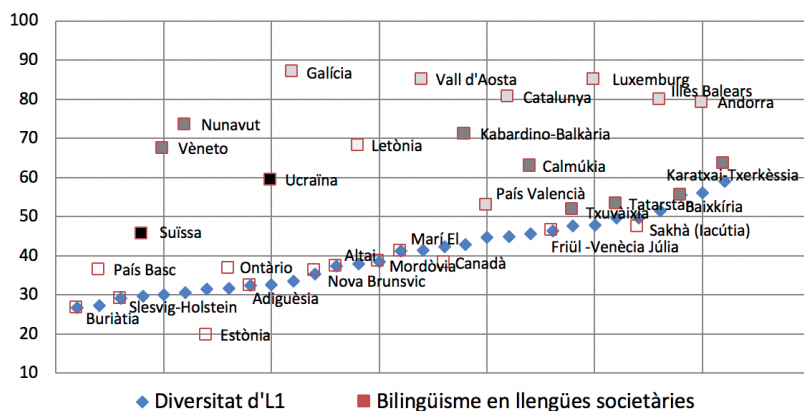
Unitats: Percentatge.

Font: Idescat; Direcció General de Política Lingüística.

- (1) Població que viu en llars de dos membres i més.
- (2) Població que està cursant estudis.
- (3) Població ocupada.
- (4) Població ocupada que es relaciona amb usuaris o clients.
- (..) Dada confidencial, amb baixa fiabilitat o no disponible.

que considera propi⁴⁷; (ii) un percentatge de diversitat L1 superior al 25% (almenys una quarta part de la població té una L1, és a dir una primera llengua, diferent de la L1 majoritària); (iii) un patró més aviat mixt o completament mixt de distribució dels grups; (iv) un percentatge de bilingüisme en les llengües dominants a la societat superior al 50% (almenys la meitat de la població és bilingüe). És híbrida quan “bilinguals belong to several language groups”, és a dir, hi ha “reciprocal bilingualism in terms of abilities”⁴⁸.

Societats mixtes i híbrides⁴⁹

L'eix vertical mostra els percentatges tant de la diversitat d'L1 (rombe) com del bilingüisme en llengües societàries (quadrat). Cada cas és representat dues vegades d'acord amb aquestes dues variables. Els casos estan ordenats d'esquerra a dreta segons el grau de diversitat d'L1 (p. ex. Buriàtia té un 26,8% de diversitat lingüística i de bilingüisme; el País Basc té un 27,4% de diversitat d'L1 i un 36,4% de bilingüisme; etc.). En el cas del bilingüisme (quadrats): els casos amb nivells inferiors al 50% apareixen en blanc; els casos de grups territorialitzats en negre; les societats mixtes, en gris fosc; i les societats híbrides en gris clar.

47 En opinió de Riera, perquè tingui sentit parlar de grup lingüístic cal que es compleixin totes dues condicions: capacitat de parlar i identificació amb la llengua (ibíd., p.178).

48 Riera, p.186.

49 Gràfic cedit per Elvira Riera, a qui agraïm vivament el detall.

4.3. Dues comunitats? Les fal·làcies de grupisme i essencialisme

A partir de tot el que acabem de veure, pel que fa a l'origen i la llengua, és raonable afirmar que a Catalunya hi ha dues comunitats etnolingüístiques? Si és cert, tal com hem intentat demostrar breument, que Catalunya és un país d'immigració; si és cert que Catalunya és un país híbrid en termes sociolingüístics, aleshores es fa realment difícil sostenir que hi ha dues comunitats etnolingüístiques entre gent d'origen "espanyol" que parlaria castellà i gent d'origen "català" que parlaria català. Si més no, es fa difícil aplicar una noció forta d'"identitat ètnica". Segons Horowitz, "ethnic identity is established at birth for most group members, though the extent to which this is so varies. Ethnicity is based on a myth of collective ancestry, which usually carries with it traits believed to be innate. Some notion of ascription, however diluted, and affinity deriving from it are inseparable from the concept of ethnicity"⁵⁰. És a dir, quan parlem de comunitats o grups ètnics pensem que podem atribuir certes característiques als individus que en formen part. Pressuposem que serem capaços de fer un exercici simple de classificació: aquesta persona pertany a un grup, aquesta altra, a un altre. És a dir, suposem que un observador extern, fixant-se en característiques més o menys visibles i perceptibles que presenten els individus en qüestió, els podrà posar en un grup o un altre. Per això, justament, els conflictes ètnics són especialment problemàtics i intensos⁵¹. Són problemàtics i conflictius perquè, d'alguna manera, les persones queden a mercè del que pensin els altres sobre ells. Per això, quan en la literatura especialitzada es parla d'ètnies es fa servir normalment la categoria "adscripció". Les característiques ètniques són adscriptives: te les assignen. Podem fer això en el cas de la població catalana?

Segons acabem de veure, aquesta mena d'exercici resulta particularment difícil a Catalunya. Pel que a origen, una gran majoria de catalans tenen ascendència de fora del Principat; pel que fa a llengua, el coneixement i ús de totes dues llengües és general i normalitzat. Però si això és cert, si es fa tan difícil parlar de comunitats ètniques, té sentit parlar de factors o condicionants "ètnics" del vot dels catalans, tal com fa l'argument d'etnicisme? Com hem vist, hi ha una correlació clara entre llengua,

50 D.L. Horowitz, *Ethnic groups in conflict*, Berkeley: University of California Press, 2000 (2a ed.), p.52.

51 *Ibid.*, p.54.

origen, identificació nacional subjectiva i tendència de vot, certament. Això no es pot negar. El que es pot qüestionar, tanmateix, és que aquestes correlacions siguin suficients per a parlar de “comunitats *etnolingüístiques*” o “grups ètnics” ben delimitats i diferenciabls. No solament això: el que s’ha de qüestionar és que d’aquestes correlacions es pugui concloure que el moviment independentista és etnicista o etnocèntric, per contrast amb les postures no independentistes, que serien simplement “cíviques”.

En aquest punt, per entendre millor el que defensem, serà interessant fer una breu reflexió sobre la qüestió de la conceptualització de les identitats col·lectives des d’una perspectiva metafísica —quina mena de realitat són les identitats col·lectives. Sempre que parlem d’identitats col·lectives (la suposada pertinença d’un individu o d’un grup d’individus a un determinat grup), correm el risc de caure en dues trampes conceptuais: la de la reïficació i la de l’essencialisme.

- a. Reïfiquem els grups socials o les identitats col·lectives quan els veiem com si fossin “coses” ja fetes i acabades —*res* en llatí vol dir cosa. Rogers Brubaker parla de “grupisme” també. El “grupisme” és la “tendency to take discrete, sharply differentiated, internally homogeneous, and externally bounded groups as basic constituents of social life, chief protagonists of social conflicts, and fundamental units of social analysis. Ethnic groups, races and nations continue to be treated as things-in-the-world”⁵².
- b. La segona temptació, com hem dit, consisteix en l’essencialisme. L’essencialisme pressuposa una certa postura metafísica, però, a la pràctica, funciona com un criteri simple de demarcació que ens permet determinar la pertinença o adscripció d’un membre a un grup determinat. Segons l’essencialisme, què fa que un individu sigui membre d’un grup és el fet de posseir la característica essencial del grup, allò que li és propi. També es pot tractar, és clar d’un conjunt de característiques. La idea és que el fet de tenir unes característiques fa que l’individu esdevingui automàticament, necessàriament, membre del grup en qüestió.

52 Rogers Brubaker, “Ethnicity as cognition”, *Theory and Society* 33, 2004, p.45.

El primordialisme sol pressuposar una perspectiva essencialista. I molt sovint també cau en una reificació de la noció de grup. De fet, no és estrany que qui caigui en una trampa, caigui també en l'altra. Són diferents, però es reforcen l'una a l'altra.

Ara bé, hi ha moltes raons per pensar que els grups socials no són “coses” sinó processos dinàmics d'una enorme complexitat. D'altra banda, fa temps, tant des de les ciències socials com des de la filosofia que es defensa que l'essencialisme expressa una visió equivocada sobre la realitat, principalment de la realitat social. En aquest sentit, és important el plantejament segons el qual més que parlar d'identitats, hauríem de parlar d'identificacions. Aleshores quedaria més clar el component eminentment cognitiu, construccionista que hi ha necessàriament en qualsevol procés col·lectiu —molt sovint, però, també personal— de conformació i reconeixement d'una identitat. Com diu Brubaker: “Race, ethnicity, and nationality exist only in and through our perceptions, interpretations, representations, classifications, categorizations, and identifications. They are not things in the world, but perspectives on the world —not ontological but epistemological realities”⁵³.

Tradicionalment, un dels conceptes “antídot” que s'han usat contra l'essencialisme és la noció “semblances de família” del filòsof Ludwig Wittgenstein, que podríem representar així:

(1) abcd (2) bcde (3) cdea (4) deab (5) eabc

Aquí tenim cinc membres d'una mateixa família. Tots ells s'assemblen molt entre si, és evident que pertanyen a la mateixa família. Però no és pas perquè tinguin “la” característica de la família. La família no té “una” característica definidora, sinó una certa semblança a partir d'un conjunt de característiques, cap de les quals, però, resulta imprescindible per a ser considerat del grup.

Ara bé, el concepte de semblança de família no és suficient encara per a capturar la crítica contra el grupisme. La crítica en qüestió, com hem dit, consisteix a dir que no hi ha una determinació forta, independent

53 Ibid., p.45.

dels factors subjectius, entre la possessió de certes característiques susceptibles de ser percebudes externament i la identitat col·lectiva d'un subjecte. Els factors subjectius —les creences, conviccions, idees de les persones— sempre hi juguen un paper determinant. Com diu Horowitz “It is not the attribute that makes the group, but the group and group differences that make the attribute important... What counts, once again, is not whether objective differences are present, but whether they are used to mark one group off from another”⁵⁴. Allò crucial és de quina manera el grup percep i categoritza els trets —si és que els percep i els categoritza. Seguint amb l'esquema d'abans podríem representar-ho així:

(1) ABcd (2) bCde (3) cdEa (4) Deab (5) eABc (6) ABfg (7) ABxz

Aquí, fixem-nos-hi, tornem a tenir els cinc membres d'abans. Però n'hi hem afegit dos més, (6) i (7), que només comparteixen amb la resta de membres dues característiques. Ara bé, atès que atorguen a aquests dos trets molta rellevància (marquem el fet de donar rellevància amb la lletra majúscula i un cos de lletra més gran) mantenen una semblança important amb dos dels membres de la família anterior. En aquest sentit, els individus (1) i (5) creuen que entre ells i (6) i (7) hi ha més afinitat que no pas amb els individus (2), (3) i (4) amb qui abans justament formaven una família.

Naturalment, si volguéssim retratar la realitat, tot l'esquema s'hauria de complicar encara molt més. Per exemple, i aquest pas sol ser crucial en tots els processos d'identificació, hauríem de mirar d'introduir-hi l'element dialèctic —en el sentit hegel·lià del terme. Podríem afirmar fins i tot que la lògica dialèctica és l'antídote contra el grupisme. I és que la manera com un grup A s'autoidentifica tot sovint no coincideix amb la manera com un altre grup B el veu i el caracteritza. Si es donen certes condicions, això pot fer que el grup A modifiqui la seva manera de veure's. La mirada de l'altre condiona la manera com un es mira i es reconeix.

⁵⁴ Horowitz, p. 50.

La idea clau, tanmateix, ja s'endevina. La idea és que les identitats col·lectives resulten de processos d'identificació col·lectius i no pas de relacions unidireccionals entre uns suposats "trets ètnics" i una determinada identitat. De fet, la mateixa noció de "tret ètnic" ja és dinàmica i resulta d'un procés de construcció teòric —tal com es veu amb la disputa entre primordialisme i construccionisme— i social —tal com es veu, per exemple, en el fet que en uns contextos uns trets es consideren "ètnics" i en altres "nacionals"⁵⁵. És més, en segons quins plantejaments d'identificació col·lectiva el que pot haver-hi és un rebuig a la construcció de la identitat a partir d'elements ètnics.

Però si això és així, si els "trets ètnics" són insuficients per a determinar identifications, aleshores, a més a més de parlar de les "bases socials de suport", caldrà veure de quina manera es construeix el discurs a favor d'una opció identitària o una altra, és a dir, de quina manera s'articula una identificació. Amb relació a l'independentisme català, el que faria que tingués sentit acusar-lo d'etnicista seria no tant comprovar que les seves "bases socials de suport" coincideixen més o menys respecte a unes determinades "característiques etnicitzables" (susceptibles de ser considerades aspectes propis d'una ètnia) com comprovar que comparteixen un discurs que assenyalava certes característiques més o menys adscriptives com a determinants per a la pertinença al col·lectiu dels catalans. El factor discurs, el factor de l'acció política és clau. De fet, com veurem a continuació, la veritable distinció entre blocs, en el cas del conflicte català, es troba en la manera d'articular el discurs i de realitzar política. És a dir, en la ideologia. Sobretot en la ideologia que envolta la qüestió de les identifications. Vet aquí on hi ha la gran diferència.

55 El Pew Research Center, el febrer de l'any 2017, va publicar un informe sobre "What it takes to be truly *one of us*". L'estudi es feia a partir de països o, si es vol, estats-nació com ara EUA, països europeus, Japó. Les persones entrevistades havien de dir quin aspecte o característica feia que una persona pogués ser considerada del grup: llengua, haver nascut al país, costums, religió. El grup del "one of us" feia referència, implícitament, a l'estat-nació. Però també haurien pogut agafar-se les mateixes característiques per a determinar pertinença a "nacions" o a "ètnies".

5 Els discursos i les polítiques independentistes

Efectivament, si el moviment independentista és “etnicista”, allà on s’hauria de notar més i en primer lloc és en el discurs que propaga i en l’acció política que impulsa, és a dir, en la ideologia. “Etnicista” —igual que socialista o racista— és un terme que serveix per a qualificar abans que res una actitud, una acció, un pensament polític. És cert que de vegades la gent subscriu una ideologia o una visió política sense ni adonar-se’n. Això també passa amb l’etnicisme —igual com passa amb el racisme o la xenofòbia. Per exemple, fa poc, el candidat del PP a l’alcaldia de Barcelona, adduïa que a ell no li podia negar ningú la catalanitat perquè tenia almenys dotze cognoms catalans al darrere⁵⁶. Naturalment no ho deia amb la intenció de ser considerat un etnicista, però el seu plantejament denota un visió ètnica de la identitat catalana.

Ara bé, si això és cert, aleshores, un altre cop, esdevé imprescindible fixar-se i avaluar la ideologia que inspira l’independentisme. Fer això també és fer estudi “empíric”. I és que els discursos i l’acció política d’un col·lectiu també són fets. És més, en aquest cas, possiblement siguin els fets més rellevants: les poblacions actuen políticament en un sentit o un altre a partir del que pensen, senten, creuen. No podem limitar el concepte d’investigació empírica a la detecció de correlacions o estadístiques. Fer-ho seria incórrer en una fal·làcia positivista molt matussera⁵⁷.

5.1. Ser català: discursos, realitat jurídica efectiva i desitjada

En el si del catalanisme polític conviuen fins fa poc dues tendències, pel que fa al discurs de qui és català. D’una banda, hi havia aquells que sostenien que per a ser català calia tenir una sèrie de característiques relacionades

⁵⁶ <https://www.vilaweb.cat/noticies/josep-bou-un-legionari-amb-dotze-cognoms-catalans/>

⁵⁷ Miley, en els seus primers textos, denunciava que sobre el nacionalisme català amb prou feines hi havia estudis “empírics”.

amb el passat de Catalunya: haver nascut a la “terra”, parlar català, ser catòlic, seguir uns costums, tenir un cert tipus de personalitat, etcètera. Una part important de la història del catalanisme polític, sobretot en les seves primeres fases, molt en sintonia amb el tipus de nacionalisme que es cultivava arreu d’Europa, es va recrear en aquesta mena de plantejaments. En tenim la literatura com a testimoni. Efectivament, des de “Lo catalanisme” de Valentí Almirall, passant per “La tradició catalana” de Torras i Bages, “La nacionalitat catalana” d’Enric Prat de la Riba, “Les formes de la vida catalana” de Josep Ferrater Mora, el “Com som els catalans” de Rodolf Llorens o l’opuscle de Gaziel “Quina mena de gent som”, una de les preocupacions fonamentals és determinar què vol dir ser català. En uns casos, el plantejament és eminentment primordialista; en altres, com en el de Ferrater Mora, és més aviat “espiritualista”, diríem —en la mesura que vincula ser català amb característiques com ara la continuïtat, el seny, la mesura, la ironia. Però l’objectiu és escatir en què consisteix la catalanitat.

D’altra banda, i sobretot a partir de les diferents onades migratòries de la segona meitat del segle XX, trobem la tendència a explicar què vol dir ser català adduint merament circumstàncies vitals, socials o polítiques. Així, per exemple, és famós l’eslògan que s’atribueix a Jordi Pujol segons el qual “és català qui viu i treballa a Catalunya”. El que no es recorda tant és que a aquesta dita ell hi afegia “i vol ser-ne”. És justament aquest discurs el que va fer pensar a molts que el catalanisme de la segona meitat del segle XX no era primordialista sinó electiu; no era un nacionalisme ètnic, sinó cívic. Això no treu, és clar, que de vegades, al costat d’un tipus de plantejament s’hi trobés també l’altre. A Jordi Pujol se li pot atribuir l’eslògan al qual hem fet referència adés, però també se li poden recordar alguns passatges sobre els andalusos que arribaven a Catalunya que avui dia qualificaríem de xenòfobs⁵⁸.

58 Això és, per exemple, el que va fer Albert Rivera, el 19 de setembre de 2014, el dia en què es va discutir al Parlament de Catalunya la “Proposició de llei de consultes populars no referendàries i participació ciutadana”. Al final de la seva intervenció va llegir un paràgraf del llibre que Pujol va publicar el 1976, *La immigració, problema i esperança de Catalunya* que diu, per exemple: “El hombre andaluz no es un hombre coherente, es un hombre anárquico, es un hombre destruido. Es generalmente un hombre poco hecho, un hombre que hace cientos de años que pasa hambre y que vive en un estado de ignorancia y de miseria cultural, mental y espiritual” (*Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, X legislatura, sèrie P, núm.77, p.23),

Doncs bé, d'un temps ençà, la primera tendència pràcticament ha desaparegut, en benefici de la segona. I tot fa pensar que, en aquest procés de substitució, la ideologia independentista d'esquerres que ha predominat en el procés d'autodeterminació ha jugat un paper molt destacat. El canvi es detecta en diferents àmbits al mateix temps. En el camp del pensament polític, convindria destacar, aquí, per exemple, els llibres *De la identitat a la independència* (1999) de Xavier Rubert de Ventós i *Raons i tòpics del catalanisme* (2001) de Josep M. Terricabras. En totes dues obres sobresurt la idea que si Catalunya fos un país normal, independent, s'acabaria per fi el debat estèril sobre què vol dir ser català. Però també podríem destacar moltes altres obres que s'han publicat els últims anys, durant el procés. La característica dominant és que no parlen de la catalanitat, o amb prou feines en parlen; del que tracten és sobre com seria o podria ser la Catalunya independent en el concert de les nacions internacional. Hi ha una gran diferència entre els llibres que mencionàvem abans i aquests: ja no es parla de "les formes de vida catalana", sinó de vies ferroviàries, indústria, atenció sanitària, renda per càpita, quotes de poder en el marc europeu, etcètera.

El canvi més notable, però, es percep en el camp de la política professional. Només cal comparar aquí les postures que s'atribueixen a Heribert Barrera, l'històric líder d'ERC i primer president del Parlament català de la democràcia espanyola restaurada⁵⁹, i les que defensen o han defensat Josep-Lluís Carod-Rovira o Oriol Junqueras, els dos últims líders carismàtics del partit independentista. En un article titulat "Identitats i nació en construcció: el cas català", Carod-Rovira, per exemple, aplega una bona part dels aspectes centrals de la ideologia que caracteritza aquest canvi. És destacable que sigui especialment crític amb el nacionalisme. Hi afirma, per exemple, el següent: "Alguns discursos nacionalistes essencialistes... formulen la catalanitat des de paràmetres inconscientment etnicistes, de manera que no fan altra cosa que reduir els catalans, a Catalunya mateix, a un grup més, enmig del mosaic de grups d'origen divers a la societat catalana contemporània. Si resulta que a Catalunya només hi ha... andalusos, murcians, extremenys, aragonesos, gallecs, argentins, equatorians, colombians, marroquins, senegalesos, on són

59 Vegeu el llibre entrevista d'Enric Vila, *Què pensa Heribert Barrera* (Proa, 2001).

els catalans? No hi ha catalans a Catalunya?”⁶⁰. En la seva opinió, “cal passar del nacionalisme a la nació”, entesa, aquesta, com a punt d’arribada, no pas com a punt de sortida.⁶¹ De fet, segons ell, “el nacionalisme pot arribar a ser l’obstacle fonamental per a la construcció de la nació”⁶². Recordem que ERC no es defineix com a partit nacionalista sinó com a independentista i catalanista. D’acord amb aquest discurs és català “qui vol construir el futur nacional de Catalunya”⁶³. El factor electiu hi és central. Segons un llibre recent d’Enric Marín i Joan M. Tresserras, Carod-Rovira seria “l’autor més decisiu i el que més profundament ha influït en l’evolució del catalanisme i, per descomptat, també en l’independentisme”⁶⁴.

Si ens apartem de la literatura que s’ha prodigat durant el procés i dels discursos polítics, i ens fixem en els textos del marc jurídic vigent i els textos que pretenien definir la ciutadania catalana en la República Catalana, també resulta evident que la caracterització de la identitat catalana no es basa en consideracions sobre l’existència d’una suposada ètnia específicament diferent. Així, per exemple, en l’article 7 de l’Estatut d’Autonomia de Catalunya podem llegir: “Gaudeixen de la condició política de catalans o ciutadans de Catalunya els ciutadans espanyols que tenen veïnatge administratiu a Catalunya”. Si, d’altra banda, parem atenció a la Llei 20/2017 del 8 de setembre de transitorietat jurídica i fundacional de la República, la llei que havia de servir per a efectuar la transició jurídica a la nova República, en els articles 7, 8 i 9 s’aborda la qüestió de la nacionalitat catalana. En l’article 7 s’estableix que tindran la nacionalitat catalana les persones que es trobin en els quatre supòsits següents: (i) persones amb nacionalitat espanyola que resideixin a Catalunya; (ii) les persones que, residint fora de Catalunya hagin nascut a Catalunya, o siguin fills de pares amb nacionalitat catalana, o hagin tingut l’última residència administrativa a Catalunya durant almenys cinc anys i ho sol·licitin en un període de tres anys des de l’entrada en vigor de

60 Josep-Lluís Carod-Rovira, “Identitats i nació en construcció: el cas català”, *divèrsia* 2, desembre 2012, p. 106.

61 *Ibidem*, p.103.

62 *Ibidem*, p.113.

63 *Ibidem*, p.111.

64 Enric Marín, Joan M. Tresserras, *Obertura republicana: Catalunya després del nacionalisme*, Barcelona: Pòrtic, 2019, p.110.

la llei; (iii) les persones nascudes o adoptades que, després d'entrar en vigor la llei, siguin fills de pare o mare catalans; (iv) les persones que, després de l'entrada en vigor de la llei, "hagin nascut a Catalunya de pares estrangers si la legislació que se'ls aplica no les hi atribueix una nacionalitat o els seus pares no en tinguessin" o "hagin nascut a Catalunya i no tinguin determinada la filiació". L'article 8 parla de les condicions per adquirir la nacionalitat. S'estableix que podran optar a la nacionalitat les persones que puguin acreditar cinc anys de residència legal i continuada a Catalunya, i s'accepta que, a efectes del càlcul de temps, compten els anys transcorreguts abans de l'entrada en vigor de la llei. Finalment, en l'article 9 estableix que "l'atribució de la nacionalitat catalana no exigeix la renúncia de la nacionalitat espanyola ni de qualsevol altra".

Durant la tramitació de la llei, el portaveu de la CUP, Benet Salellas va afirmar que "el nostre projecte polític no es construeix en base a un projecte etnicista o identitari". I en resposta als discursos que havien fet els portaveus dels partits unionistes remarcant que ells se sentien espanyols, o tan catalans com espanyols, va afirmar: "Mirin, en aquest país, la gent té identitats múltiples, identitats..., gent que se sent catalanoamaziga, gent que se sent argentincatalana, gent que té tres identitats polítiques, gent que construeix la seva identitat política molt més enllà de banderes, a partir del seu fet de gènere, a partir de la seva orientació sexual, a partir dels seus compromisos polítics. Deixin de simplificar la qüestió de les identitats"⁶⁵. I més endavant, ja centrant-se en el text de la llei, afegeix: "establim una nacionalitat catalana que, per cert, amplia el concepte de nacionalitat espanyola"⁶⁶.

65 *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, 81, 7 de setembre de 2017, p.116.

66 *Ibid.*, p.118. A Espanya, com en la majoria de països de l'entorn, el criteri general d'atribució de nacionalitat és el *ius sanguinis*. Perquè una persona estrangera pugui sol·licitar la nacionalitat espanyola cal que pugui acreditar 10 anys de residència —la Llei de transitorietat catalana parlava de 5 anys. L'article 22 del Codi Civil espanyol, però, estableix que en el cas de ciutadans d'aquells països més o menys vinculats amb l'antic imperi espanyol (països iberoamericans, Andorra, Filipines, Guinea Equatorial, Portugal), el període de 10 anys queda reduït a 2 i no cal que renunciïn a la primera nacionalitat (els membres de la diàspora sefardita no cal que acreditin dos anys de residència). Els nascuts en famílies amb almenys un membre espanyol també obtenen automàticament la nacionalitat; així mateix, la tenen si la seva filiació queda indeterminada, els pares no tenen nacionalitat o la legislació dels pares no atribueix al fill cap nacionalitat.

5.2. Participació en els exercicis (frustrats) d'autodeterminació externa

Com és sabut, en el procés català fins ara hi ha hagut dues votacions que poden ser interpretades com a exercicis d'autodeterminació externa: la consulta del 9 de novembre de 2014 i el referèndum de l'1 d'octubre de 2017.

En la consulta del 9N de 2014, el govern català va atorgar el dret a vot a les persones que tinguessin almenys setze anys el 9 de novembre de 2014 i que reunissin un dels criteris següents: 1) ciutadans espanyols el document nacional d'identitat dels quals declarés que eren residents a Catalunya; 2) ciutadans espanyols que visquessin fora d'Espanya, que estiguessin registrats com a catalans o espanyols a l'estranger i que estiguessin vinculats a un municipi català, i 3) ciutadans no espanyols que poguessin demostrar que eren residents a Catalunya. Així doncs, el cos electoral va ser més similar a les eleccions locals que no pas a les regionals o autonòmiques. Això es va deure, segurament, al fet que les autoritats catalanes volien distingir aquesta consulta popular no vinculant d'un referèndum ordinari vinculant, per al qual no tenien autorització. Però també, des de bon principi, va ser evident la voluntat d'obrir la participació al màxim nombre de persones de la població resident a Catalunya⁶⁷.

En el cas del referèndum de l'1 d'octubre de 2017, atès que es pretenia que fos vinculant, el cens electoral va ser el mateix que en qualsevol altre procés electoral normal. És a dir, van poder-hi prendre part els ciutadans espanyols residents a Catalunya i majors d'edat. L'únic col·lectiu que va resultar perjudicat van ser els ciutadans catalans que es trobaven a

67 "En lloc d'utilitzar el registre electoral ordinari, es va crear un registre específic dels participants per a la consulta. El registre esdevenia efectiu moments abans que la votació comencés amb la signatura dels participants en una llista numerada on sortia el seu nom i DNI (número de document nacional d'identitat) o NIE (número de targeta d'identitat per a estrangers). Gent sense dret a vot en les eleccions regionals (i, fins i tot, tampoc en les eleccions locals) podien votar sobre la independència de la regió" ("Qui té dret a votar? I altres assumptes polèmics sobre els referèndums de secessió", informe d'Ivan Serrano i Jaume López encarregat per l'eurodiputat Josep-M. Terricabras, 2017, p.40-41.)

l'estranger i que volien votar. Com que les institucions espanyoles no reconeixien la legalitat del referèndum i els tràmits necessaris per a votar des de l'estranger es fan a través dels consolats espanyols, aquest col·lectiu de gent no va poder exercir els seus drets polítics.

Aquests dos “exercicis d'autodeterminació externa” poden ser considerats un test de la voluntat expressada en els discursos dels polítics pel que fa al desig de crear una República no esbiaixada ètnicament. En cap moment no es va parlar de restringir el vot tan sols a aquells individus que presentessin unes característiques específiques que poguessin ser interpretades en clau de pertinença a un grup ètnic, tal com va succeir als anys 90 en alguns països de l'est d'Europa, per exemple, que també van passar per processos d'autodeterminació externa.

5.3. Polítiques d'immigració i els “nous catalans”

Una altra manera de posar a prova la versemblança del discurs inclusiu de l'independentisme és fixar-se en aquell conjunt de lleis que han estat impulsades des de les institucions catalanes respecte a la qüestió de la immigració. Evidentment, el fenomen de la immigració afecta sempre d'una manera directa la qüestió del *demos* i la manera d'entendre'l. En aquest sentit, cal recordar que entre els anys 1999 i 2008 van arribar a Catalunya més d'un milió de persones provinents principalment del nord d'Àfrica i d'Hispanoamèrica. En els partits independentistes i catalanistes és molt acusada la sensibilitat cap aquesta qüestió —de fet, fa anys que la Secretaria d'Igualtat, Migracions i Ciutadania és a mans d'ERC. Però existeix un consens força ampli que Catalunya és un país d'immigració o, fins i tot un “país d'acollida” amb voluntat de continuar-ho essent.

En aquest sentit, per exemple, en l'Estatut d'Autonomia, en el preàmbul, podem llegir el següent: “Catalunya s'ha anat fent en el decurs del temps amb les aportacions d'energies de moltes generacions, de moltes tradicions i cultures, que hi han trobat una terra d'acollida”.

Però també podem fer referència al Pacte Nacional d'Immigració o la Llei d'Acollida de 2010. El Pacte Nacional d'Immigració de 19 de desembre de 2008 va ser signat per patronals, sindicats, partits (CiU,

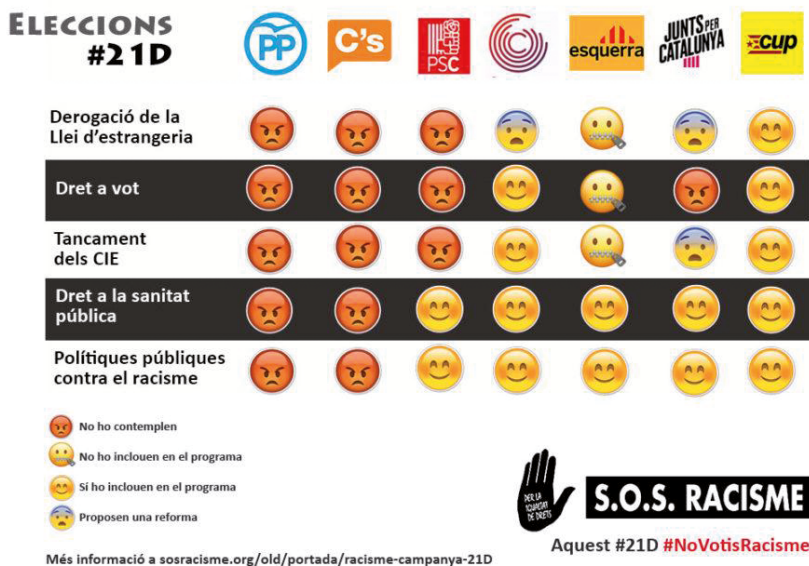
PSC, ERC, ICV), i la majoria d'associacions d'immigrants. A la primera línia de la introducció s'hi recull un altre cop la mateixa idea: "Catalunya es defineix com una societat diversa construïda, en bona part, a partir de l'assentament de persones vingudes d'arreu. Aquest procés, produït en un context global i que s'ha intensificat en els darrers anys, planteja diverses necessitats, alhora que és una oportunitat nova per definir el país que serem en el futur". La Llei 10/2010, del 7 de maig, d'acollida de les persones immigrades i de les retornades a Catalunya pretén ser un instrument per tal d'aprofundir en la mateixa línia.

Segons alguns especialistes, la política immigratòria a Catalunya, igual que al Quebec, s'ha fet "in opposition to those of the central state, while attempting to involve immigrants closely in subnational belonging and social cohesion"⁶⁸. No solament això, també sostenen que el model català resisteix a les onades de xenofòbia que es viuen arreu d'Europa. Sobre aquesta qüestió, sobre com s'hauria d'avaluar la política d'immigració catalana, hi hauria molt a dir. En el plànol polític, tanmateix, és cert que actualment, a diferència del que passa a molts llocs d'Europa, no hi ha cap partit polític català que exhibeixi una ideologia manifestament xenòfoba envers els immigrants —cap partit, per exemple, no ha atiat significativament l'odi contra l'islam, per exemple, malgrat els atemptats jihadistes de l'agost de 2017. Això no vol dir, és clar, que no hi hagi un racisme més o menys instal·lat en la societat catalana. Hi ha molta feina a fer, encara.

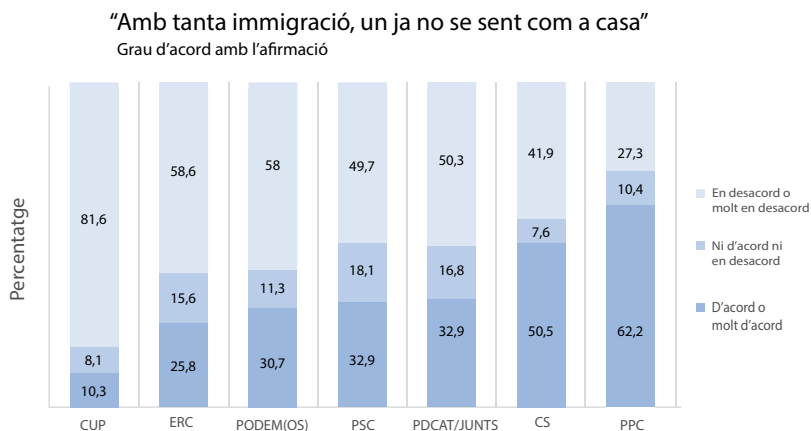
Tanmateix, des del punt de vista polític, sobretot des del discurs polític, hi ha matisos a fer. Segons l'associació SOS Racisme, per exemple, els partits independentistes són força més oberts a la inclusió de la gent que forma part de la "nova immigració" —que a Catalunya tendeixen a ser anomenats "nouvinguts"— que no pas els partits unionistes⁶⁹.

68 Daniel Conversi & Sanjay Jeram, "Despite the crisis: the resilience of intercultural nationalism in Catalonia", *International Migration*, 55:2, 2017, p.53.

69 <http://www.sosracisme.org/racisme-campanya-21d>

En la mateixa direcció apunten les enquestes basades en el record de vot. En aquest sentit, es confirma el que ja havíem destacat abans, que l'independentisme és de centre-esquerra.

Mostra: 3143 residents de Catalunya amb ciutadania espanyola. Dades: Combinació enquestes CEO. 2015 i 2018. Preguntes P56i i P31. Gràfic: Joe Brew | @joethbrew.

5.4. Política lingüística

Pel que fa a la qüestió de la llengua durant el procés, el que sorprèn, més aviat, és el poc recorregut i impacte que han tingut les breus discussions que hi ha hagut sobre quina política lingüística hi hauria d'haver en la República catalana. Més enllà d'algunes discussions entre lingüistes, periodistes i escriptors en mitjans especialitzats, pràcticament no hi ha hagut debat en aquest sentit⁷⁰. Si més no, n'hi ha hagut molt menys del que van provocar, per exemple, els dos manifestos del Foro Babel a mitjans dels anys 90⁷¹, o del que va incitar el “Manifiesto por la lengua común” el 2008, per mencionar-ne un parell.

I és que, des de bon principi del procés, tant els líders de CiU/JxCat/PDCat com els líders d'ERC van sostenir públicament que en la República el català i el castellà serien llengües oficials i que no es discriminaria ningú per motius de llengua. En qüestió de pocs dies, durant l'octubre de 2012, Artur Mas i Oriol Junqueras van deixar ben clara la postura i a partir de llavors, com diem, pràcticament no s'ha originat debat.

En qualsevol cas, el que tothom endevina que s'hi faria, en la República, és contrarestar els efectes que va tenir la STC 31/2010 de 28 de juny sobre la política lingüística catalana. Principalment quatre efectes. (i) A partir de la sentència s'havia buidat de força la qualificació de “llengua preferent” que l'Estatut atorgava al català en tant que “llengua pròpia” de Catalunya (article 6.1). (ii) S'havia impedit que l'oficialitat del català fos idèntica a la del castellà i que tots els ciutadans tinguessin “el dret i el deure de conèixer-la” (article 6.2). (iii) Així mateix, la sentència havia dictaminat que no es podia exigir als funcionaris de justícia el coneixement del català i que tan sols s'havia de garantir a les persones que volguessin ser ateses

70 L'única excepció important, segurament, és la publicació del Manifest “Per un veritable procés de normalització lingüística a la Catalunya independent” del Grup Koiné el 17 d'octubre de 2015.

71 El Foro Babel es va constituir el 13 de desembre de 1996 a partir de la iniciativa d'una colla d'intel·lectuals crítics contra la política lingüística de la Generalitat catalana. El 30 d'abril de 1997 van fer públic el manifest “Document sobre l'ús de les llengües oficials de Catalunya”. Un segon manifest titulat “Per un nou model de Catalunya” va aparèixer el 20 de juny de 1998. Una part significativa dels impulsors del Foro Babel més endavant participarien en la creació del partit Ciutadans.

en català que poguessin ser-ho. (iv) D'altra banda, a partir de la sentència del Tribunal Constitucional també havia quedat qüestionat el model d'immersió lingüística a l'ensenyament obligatori que es venia aplicant al Principat des del 1983 amb la Llei de Normalització Lingüística. De fet, arran de les denúncies interposades per unes famílies per tal que els seus fills rebessin més classes en castellà, el Tribunal Suprem va dictaminar que un 25% de la docència havia de fer-se en castellà. Abans de la STC 31/2010 no hi havia cap indicació al respecte i s'entenia que el bon coneixement que obtenen els alumnes catalans en les dues llengües quan acaben els estudis és suficient per demostrar que totes dues llengües hi són igualment ensenyades.

És a dir, el que fàcilment s'endevina és que en la República el que es voldria aconseguir és descarregar la política lingüística catalana de la **competència** que actualment pateix respecte a la legislació espanyola i la normativa europea⁷². El que probablement s'hauria buscat és convertir el català en la **llengua comuna** de Catalunya —al costat del castellà. Així mateix, tothom podia endevinar que amb els instruments d'un Estat a la mà, el govern català finalment podria fer complir el que, de fet, ja estableix la Llei de Política Lingüística de 1999 pel que fa a les quotes de productes en català que el món de la indústria cultural hauria de respectar —essent el cas més escandalós el del cinema. Si el moviment independentista hagués reeixit, doncs, s'esperaven alguns canvis en la línia del que ja s'havia acordat al Parlament de Catalunya i que, fins a la sentència del Tribunal Constitucional, s'havia donat per fet que s'implementaria.

Ara bé, segons alguns, el que sí és perceptible és un canvi de tendència en la manera d'enfocar la política lingüística a Catalunya. Un canvi ideològic en matèria de política lingüística que aniria en el sentit següent: "Catalan nationalist elites are struggling to de-ethnicize Catalan and make it the public common language of Catalonia"⁷³. Aquest canvi

72 Albert Branchadell & Peter A. Kraus, "Entre la promoció del català i la gestió del multilingüisme", *Canvi d'època i de polítiques públiques a Catalunya*, Barcelona: Galàxia Gutenberg, 2019, p. 422-439.

73 Albert Branchadell, "One nation, one (common) language? Language and nationalism in 21st century Catalonia", *RECODE Online Working Paper No. 10* October 2012, p.1.

s'hauria aguditzat durant el procés. Hom pot pensar que es deu a una estratègia per guanyar votants, una mera tàctica interessada. Però també hi ha raons per pensar que es deu a “un nou enfocament del que és la realitat cultural i lingüística d’una societat complexa”⁷⁴, un enfocament que apunta cap el multilingüisme i defuig el monolingüisme segons el qual en una comunitat política hi ha d’haver tan sols una llengua pública dominant. En el cas català, cada cop seria més evident que el model territorial monolingüe no és l’idoni. Aquesta consciència hauria quedat especialment reforçada durant el procés. Ho demostra, per exemple, el fet que hagin aparegut associacions de castellanoparlants que expressament lluiten per la independència, associacions com ara Súmate —d’on va sortir, per cert, un dels polítics més destacats de l’independentisme, Gabriel Rufián, portaveu d’ERC al Congrés dels Diputats a Madrid. Hi ha una correlació forta entre parlar català i sentir-se més català que espanyol. D’encà que hi ha catalanisme polític, aquesta correlació sempre ha estat present. D’encà del procés, però, d’encà que s’ha plantejat seriosament la possibilitat de votar a favor o en contra de la independència de Catalunya, la connexió entre llengua i identitat catalana ha variat notablement. Ha pogut variar. Aquell que normalment parla castellà o només parla castellà, però no veu amb mals ulls que hi hagi un referèndum d’autodeterminació (sobiranista); o aquell castellanoparlant que vol la independència de Catalunya; a aquestes persones ningú no els pot negar que estan fent una contribució decisiva en la construcció de la nació catalana.

5.5. Altres actuacions inclusives respecte a col·lectius minoritaris

Al llarg del període que ha durat el procés es pot detectar un esforç considerable per part de les institucions catalanes controlades per l’independentisme —Parlament i govern de la Generalitat— per tal de respondre a les demandes d’una sèrie de col·lectius tradicionalment considerats minoritaris —entenent per minoritari no solament el nombre de persones que en formen part, sinó també, i sobretot, la

74 Branchadell & Kraus, p.438.

incidència marginal, no central, que el grup té en la conformació de les visions hegemòniques a la societat. Aquesta aproximació no es deu solament al procés, és clar. Seria erroni pensar-ho. Tanmateix, és perceptible l'esforç que ha fet l'independentisme per transmetre la idea que en el projecte de construcció de la República catalana "hi cap tothom" vingui d'on vingui, pensi el que pensi. En aquest sentit, podríem destacar les actuacions següents.

a. Diversitat religiosa. Catalunya és l'única comunitat autònoma a Espanya que compta amb una Direcció General d'Afers Religiosos (DGAR) —creada l'any 2000, durant l'últim mandat de Jordi Pujol. La DGAR ha passat per diferents etapes. Però d'ençà de l'orientació que li va donar ERC durant el primer tripartit, es parla d'un "model de laïcitat catalana", diferent del model espanyol, però també d'altres models nacionals com el francès o l'anglès⁷⁵. Resulta controvertit afirmar que a Catalunya hi ha, o hi pot haver realment un model diferent de l'espanyol⁷⁶. Tanmateix, és ben notable com des del govern català s'ha pensat i s'intenta aplicar un model diferenciatiu. En què consistirà aquest model? El model català pretendria conservar del model espanyol la idea que les comunitats religioses poden fer una aportació positiva a la cultura democràtica (contràriament al que sosté el "laïcisme" d'arrel francesa; el Tribunal Constitucional espanyol ha parlat d'un règim d'aconfessionalitat *positiva*), però alhora intentaria superar-lo atorgant un tracte igualitari a totes les confessions. Avui dia, a Espanya, el tracte que l'Estat atorga a les diferents confessions religioses no és igualitari, sinó que segueix un règim desigualitari, al capdamunt del qual, com a més beneficiada, trobem l'església catòlica. Hi ha una certa controvèrsia sobre quins motius porten a intentar crear i implementar un altre model a Catalunya. Alguns especialistes vinculen aquest intent amb el moviment de construcció nacional que s'està duent a terme al Principat. Segons Griera, per exemple, hi ha una complexa

75 Vegeu J-Ll Carod-Rovira, (2010). *Un model català de laïcitat*. Barcelona: Generalitat de Catalunya; Montserrat Coll (2012). "Laïcitat i diversitat religiosa". *DivÈrsia*, num.2, 1-35.

76 Vegeu Oriol Ponsatí-Murlà, Mostafà Shaimi, Joan Vergés Gifra, "Un model català de gestió de la diversitat religiosa? Consideracions a partir d'un estudi en escoles de Girona" (en premsa).

“and strategic connection between the ongoing nation-building process and the policy approach towards religious diversity issues in Catalonia”⁷⁷. Aquesta connexió es posa de manifest sobretot en els acords que la Generalitat de Catalunya ha signat amb bona part de les confessions presents al territori o en l’aprovació de la Llei de centres de culte de 2009. En opinió de Griera, les polítiques en matèria religiosa són estratègiques perquè compleixen dos objectius: serveixen “for propagating institutional information and for «socialising» [immigrant population] into Catalan culture” i, alhora, serveixen per “foster the idea of Catalan distinctiveness and to reinforce the ‘self-interpretation’ of Catalonia as a secular, cosmopolitan and modern country”⁷⁸. Per la seva part, Burchardt compara el cas català amb el cas quebequès des d’una perspectiva similar a la de Griera. En opinió de Burchardt, la comparació entre el Quebec i Catalunya resulta especialment interessant perquè, si bé en totes dues regions hi ha el mateix propòsit final, un propòsit de construcció nacional, en un lloc i l’altre s’han adoptat polítiques diferents per tal de realitzar-lo. Al Quebec, en la mesura que la gent tendeix a considerar que el multiculturalisme és un producte ideològic del Canadà, predomina una visió “republicana” de la diversitat religiosa. A Catalunya és diferent: “While Quebec tends towards a defense posture towards minority religions, Catalan practices are geared towards enlisting them into the national project. The Catalan scenario is perhaps one of the clearest examples of how religious diversity becomes itself a premise of governmentality and of how governments can ‘diversify’ their populations religiously if that serves to ‘homogenize’ or ‘unify’ them in terms of national identities”⁷⁹.

b. Animalistes. L’aproximació més gran que s’ha fet al moviment animalista durant aquest període ha estat l’abolició de les curses

77 Griera, Mar (2016). “The Governance of Religious Diversity in Stateless Nations: The Case of Catalonia”. *Religion, State and Society*, 44: 1, p.14.

78 *Ibid.*, p.27.

79 Burchardt, Marian (2017). “Recalling Modernity: How Nationalist Memories Shape Religious Diversity in Quebec and Catalonia”. *Nations and Nationalism*, 23:3, p.616.

de braus el 28 de juliol del 2010, just un mes després de la STC 31/2010 sobre l'Estatut d'Autonomia. L'abolició s'aconseguia mitjançant una modificació de la Llei de protecció d'animals vigent, atès que derogava l'excepció que aquesta feia respecte a les curses de braus. No obstant això, es permetien excepcionalment els anomenats "correbous" en aquelles localitats on són particularment populars. Una part important de l'oposició i de les reaccions que van sorgir arran d'aquesta abolició van ser en clau identitària. Així, per exemple, tant el PP com C's, com també el PSC, van presentar esmenes a la totalitat de la Llei i van justificar la seva oposició a l'abolició al·legant que enfrontava la gent per motius sentimentals i d'identitat. En el context estatal, el Sr. Mariano Rajoy, el líder del PP aleshores a l'oposició, va dir que "no es poden anteposar qüestions identitàries, recerca de diferències absurdes restringint drets i llibertats de ciutadans"⁸⁰; la presidenta de la Comunitat de Madrid, Esperanza Aguirre, va afirmar que l'abolició perseguia en realitat trencar els llaços entre Catalunya i l'Estat; i el president de Múrcia, Ramón Luis Valcárcel, va assegurar que "atacava la identitat espanyola". No obstant això, malgrat les interpretacions de caràcter identitari o ètnic que en va fer una part de l'unionisme, la veritat és que l'abolició no era fruit de cap iniciativa partidista en particular, sinó d'una ILP (Iniciativa Legislativa Popular) impulsada per una plataforma animalista —Plataforma Prou!. A través d'una campanya de recollida de signatures massiva, la plataforma va poder exigir al Parlament català que debatés l'abolició i la mesa del Parlament ho va acceptar. En el debat parlamentari, els partits independentistes que hi van donar suport van afirmar que la qüestió central no era la identitat catalana, sinó el patiment dels animals. I si en altres temps, els "toros" havien sigut molt populars a Catalunya, ara ja no n'eren tant, entre altres coses, perquè la gent és sensible al patiment dels animals. Les tradicions canvien i, fins i tot, desapareixen.

80 <https://www.20minutos.es/noticia/776995/0/pp/prohibicion/corridas/>

c. Llei LGTBI. El 10 d'octubre de 2014 el Parlament de Catalunya va aprovar la "Llei 11/2014 per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgèneres i intersexuals i per a eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia". Se la considera una llei pionera en la regulació d'aquesta àrea⁸¹. La finalitat de la llei és "establir les condicions per les quals els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgèneres i intersexuals, i dels grups en què s'integren, siguin reals i efectius; facilitar-los la participació i la representació en tots els àmbits de la vida social; i contribuir a la superació dels estereotips que afecten negativament la percepció social d'aquestes persones". Entre altres coses, es crea el Consell Nacional de Lesbianes, Gais, Bisexuals, Transgèneres i Intersexuals, es tipifiquen les formes de discriminació que una persona pot patir, i s'adopta un règim de sancions per aquells casos en què es pot demostrar una discriminació contra persones del col·lectiu LGTBI. El PP va presentar una esmena a la totalitat de la llei que no va prosperar. Unió Democràtica de Catalunya, d'ideologia nacionalista, però no independentista, va presentar algunes esmenes parcials. També ho féu C's.

d. La Llei d'Aran. El 2015 el Parlament de Catalunya va aprovar la Llei 1/2015, del 5 de febrer, del règim especial d'Aran. Mitjançant aquesta llei, quedava protegit el caràcter singular d'Aran pel que fa als seus drets històrics, la seva identitat nacional occitana i l'oficialitat de l'aranès, en tant que variant dialectal de l'occità. Així mateix s'atorgava a l'Aran una organització institucional particular i se li garantien les competències, els recursos i l'autonomia per a ordenar, governar i gestionar els afers públics i els interessos generals del seu territori. Resulta temptador traçar els paral·lelismes Espanya/Catalunya, Catalunya/Aran i no veure en el tracte que Catalunya dispensa a l'Aran el mateix tracte que Catalunya voldria rebre d'Espanya. Així, per exemple, mitjançant aquesta llei, la llengua aranesa passava a ser oficial també a tot Catalunya, es reforçava que fos llengua vehicular a les escoles i esdevenia llengua "preferent" per

81 https://www.ara.cat/especials/catserveis/Pere-QueraltBARCELONA-Catalunya-LGBTI-Cal_0_1603639622.html

part de l'administració aranesa. No solament això, en la “Disposició transicional primera” s’hi afirmava que “El Parlament de Catalunya reconeix el dret del poble aranès a decidir el seu futur”. La llei va rebre el suport de tots els partits polítics del Parlament, a excepció de C’s i, en alguns articles, del PP⁸².

Probablement en podríem trobar més, però les quatre actuacions legislatives i de govern a les quals acabem de fer referència poden servir de base per a defensar que l’independentisme subscriu una ideologia inclusivista. En la mateixa línia d’obertura, per exemple, podríem fer referència al fet que són els partits independentistes, especialment ERC, els que més cuiden la imatge de ser una ideologia inclusivista a l’hora de seleccionar persones que ocupin càrrecs polítics destacats. Així, per exemple, Gabriel Rufián, soci de Súmate —una plataforma d’independentistes castellanoparlants— ha esdevingut en poc temps una de les cares més visibles del partit. Però també cal recordar la diputada Najat Driouech Ben Moussa, nascuda al Marroc i primera dona musulmana del Parlament català; o el senador d’origen indi Robert Masih Nahar, primer diputat d’origen indi al Senat espanyol; o també, és clar, l’actual conseller de Treball, Afers socials i Família, el senyor Chakir El Homrani Lesfar, nascut a Catalunya i fill d’immigrants marroquins. Aquesta sensibilitat no és una flor d’estiu enmig del procés sobiranista. Només cal recordar que ERC va ser el soci principal del PSC en el segon govern tripartit, presidit per José Montilla, una persona que havia nascut al municipi andalús d’Iznájar i que, després de ser investit president, va fer saber que estava rebent classes de llengua catalana per tal de millorar-ne la competència. Tanmateix, durant el procés és probable que la sensibilitat hagi crescut més encara.

82 Àlex Moga Vidal, “Aran, un cas únic a Europa. La Llei 1/2015 reconeix el dret a decidir del poble aranès”, *Activitat parlamentària*, núm.29, 2006, p.119-122.

6 Conclusions i consideracions finals

Davant de l'estudi que acabem de fer, podríem extreure una sèrie de conclusions i alhora obrir alguns debats :

- El procés viscut a Catalunya els darrers anys ha tingut efectes desiguals. En l'independentisme ha suposat un incentiu important per evitar plantejaments etnicistes o essencialistes. L'incentiu estaria relacionat amb la voluntat de guanyar adhesions a la causa independentista. Al capdavant, un projecte polític que es pretengui majoritari no pot recórrer a plantejaments que podrien generar rebuig entre els ciutadans als quals vol convèncer. En canvi, en els partits unionistes són apreciables els indicis que la qüestió ètnica ha esdevingut central al seu discurs. Això seria vàlid tant en termes de conducta electoral, com en termes de discurs i acció política.
- L'electorat dels partits independentistes és més heterogeni i plural que no pas l'electorat unionista. L'independentisme arriba a més "llocs" que no pas l'unionisme. Si la interpretació de les "bases socials de suport" es pot fer en clau ètnica, aleshores l'accent "ètnic" és força més acusat en l'unionisme que en l'independentisme. Les bases socials de l'unionisme responen amb més facilitat a una caracterització homogènia a partir de factors sociodemogràfics com ara els orígens o la llengua.
- La diferència principal, tanmateix, rau no tant en les bases socials de suport com en els discursos i la ideologia. En l'independentisme es juga fort la carta de la inclusió. La possibilitat de crear una República independent no es defensa en termes de consolidació d'una suposada ètnia (l'ètnia catalana), sinó en termes d'un projecte de construcció nacional que resta obert a les diferències d'origen i de cultura, fent èmfasi sovint en elements vinculats al perfeccionament democràtic o al benestar.
- En aquest sentit, els drets polítics, la possibilitat real d'exercir una acció política efectiva hauria contribuït a desarticular el perill ètnic que sempre hi ha implícit en els conflictes sobre qüestions

nacionals. La política hauria “domat” el perill de la “bèstia” identitària. Durant aquests anys, i en virtut del procés d'autodeterminació, l'independentisme hauria intentat “exorcitzar” el perill de la “identitat identitària”, la identitat tancada, i hauria optat clarament per una identificació nacional oberta a les pluralitats d'origen i culturals.

- Caldria fer una anàlisi més detallada de perquè l'independentisme va associat a una rebaixa etnicista i l'unionisme, en canvi, a un increment. Es poden aventurar diferents hipòtesis. Per la banda independentista, una d'elles és la necessitat aritmètica d'ampliar el discurs i “eixamplar la base”. Com ja s'ha apuntat moltes vegades anteriorment, el catalanisme polític no s'ha pogut quedar mai en una perspectiva etnicista forta, ni que sigui perquè en la població catalana el nombre de persones que no tenen familiars fora de Catalunya és minoritari⁸³. Amb la transformació del catalanisme en independentisme, aquesta necessitat encara s'ha fet més forta. Per dir-ho en poques paraules: l'independentisme, de la feblesa, n'ha de fer virtut. De la necessitat d'eixamplar la base n'ha de fer virtut. Aquest és un dels seus “actius ideològics” més importants: haver de ser obert. Tal vegada algú podria sospitar de la sinceritat de la posició oberta. Algú podria dir que si l'independentisme guanya alguna vegada i es crea la República Catalana, aleshores la política que s'hi aplicarà no serà tan pretesament oberta i caurà en una forma o altra d'etnicisme. La hipòtesi és poc realista, tanmateix, principalment perquè Catalunya seguiria essent un país d'immigració, híbrid etnolingüísticament. D'altra banda, el fet que la tendència ideològica dels partits independentistes sigui de centre-esquerra, també ens ha de fer pensar que la caracterització de Catalunya com una societat oberta és profunda i sincera, no resulta d'una simple estratègia electoral per guanyar un referèndum d'autodeterminació.
- En l'explicació de per què l'unionisme recorre a plantejaments etnicitzants segurament concorren factors ben diversos. D'una banda, la força política que resulta d'una demografia molt superior

83 J.J. Linz, “From primordialism to nationalism”, Tiryakian, S.A. & R. Rogowski (eds.), *New Nations in Developed West*, Allan&Urwin, UAS, 1985.

en el conjunt de l'Estat espanyol, però també el fet que una majoria de catalans tenen vincles amb famílies d'altres llocs d'Espanya. Una manera d'arraconar i de convertir en minoritari l'independentisme és vincular-lo a factors ètnics, d'origen i llengua. D'altra banda, algú podria apuntar també la hipòtesi que a Espanya, tradicionalment s'ha articulat una concepció més aviat etnicista de la identitat nacional. Una concepció que seria causa i conseqüència d'una cultura política reticent al federalisme desinhibit o a l'acceptació del fet multinacional. Tal com ha denunciat el catalanisme secularment, la construcció de l'Espanya-nació s'ha fet sobretot a base d'associar la identitat espanyola amb la cultura i la història castellana.

- Si al conjunt d'Espanya no es té consciència d'aquesta associació és perquè, en bona part, ha resultat exitosa. Hom podria parlar aquí, com passa en tants altres llocs, de "denied ethnicity". Els subjectes etnicitzats són sempre els altres, la minoria. La majoria demostra el seu poder fent passar per "ètnic" l'altre i, en canvi, com a merament "cívica" o "civil" la pròpia identificació. Aquests mecanismes són un tret característic dels nacionalismes d'estat -sovint de caràcter "banal"- com ha estat àmpliament estudiat en la literatura.
- És possible pensar que el rerefons etnicista o etnicitzant de l'Estat espanyol ha contribuït justament a fer que l'independentisme s'escarrassi per presentar-se d'una altra manera, en oposició a aquesta. La dialèctica pròpia de qualsevol conflicte entre col·lectius amb identifications enfrontades hauria portat a aquesta oposició. En l'independentisme predominaria una concepció de la identitat principalment cognitivista i constructivista, per contrast amb una concepció primordialista en l'unionisme.
- El conflicte a Catalunya no és un conflicte ètnic, entre altres coses perquè es fa difícil de sostenir que hi ha dues comunitats ètniques ben delimitades. La composició sociodemogràfica de la seva població, que permet parlar de Catalunya com un país d'immigració, ho fa difícil. El conflicte a Catalunya és de caràcter polític. Senfronten diferents maneres de concebre la democràcia i d'entendre què significa pertànyer a un col·lectiu, tenir una identitat o compartir una identificació nacional.

7 Annex

NÚVOL DE PARAULES / ESTUDI AMB LA PRESÈNCIA DE LES PARAULES “QUIM TORRA” EN ELS ARTICLES D’OPINIÓ I EDITORIALS DELS DIARIS EL PAÍS, ABC, LA VANGUARDIA,

Nom diari	Articles d'opinió que inclouen "Quim Torra"								Editorials que inclouen "Quim Torra"							TOTAL	
Mes	Maig	Juny	Juliol	Agost	Setembre	Octubre	Novembre	TOTAL	Maig	Juny	Juliol	Agost	Setembre	Octubre	Novembre	TOTAL	
El País	22	13	17	10	14	11	7	94	8	5	5	4	4	2	2	30	124
ABC	18	22	24	14	15	23	3	119	0	1	1	3	1	2	0	8	127
La Vanguardia	48	25	22	13	29	32	11	180	9	8	3	1	8	3	2	34	214
Total	88	60	63	37	58	66	21	393	17	14	9	8	13	7	4	72	465

Període: des del 10/5/2018 (Puigdemont proposa Quim Torra com a candidat a president de la Generalitat) fins al 25/11/2018 (tres dies després que el TSJC descarti el delictes d’odi en els articles de Quim Torra, 22/11/18).

Criteri de selecció de paraules: D’entre tots els articles i editorials identificats, ens hem centrat en les paraules que denoten clarament ideologia o posició política (així, per exemple, ens hem fixat en “catalanismo” però no en “Cataluña”). D’altra banda, perquè el gràfic del núvol fos representatiu visualment, hem fet agrupacions de paraules per famílies en el sentit següent:

autonomismo (autonomista, autonomistes, autonómica, autonómicas, autonómico, autonómicos); autoritario; catalanismo (catalanista); constitucionalismo (constitucionalista, constitucionalistas); convergente; demócrata (democrática, democráticas, democrático, democráticos, demócratas); esencialismo (esencialista); españolismo; etnicista (étnica); fanatismo; fascismo (fascista, fascistas); franquismo (Franco, franquista); golpismo (golpista, golpistas); independentismo (independentista, independentistas); inmovilismo; legitimismo (legitimista); nacionalismo (nacionalismos, nacionalista, nacionalistas); nazismo (nazi, nazis, Hitler); patriotismo (patriótico); populismo (populista, populistas); posibilismo (posibilista); pragmatismo (pragmático); procesismo (procesistas); racismo (racista, racistas, raza); radicalismo (radical, radicales, radicalidad); realismo (realistas); republicanismo (republicana, republicano, republicanos); secesionismo (secesionista, secesionistas); separatismo (separatista, separatistas); soberanismo (sobiranista, soberanistas); socialismo (socialista, socialistas); supremacismo (supremacista, supremacistas); terrorismo (terrorista, terroristas); unilateralismo (unilateral, unilaterales, unilateralidad, unilateralista); victimismo (victimista); xenofobia (xenófobo, xenófoba, xenófogos); yihadismo.

Periódico	<i>La Vanguardia</i>	<i>El País</i>	ABC	TOTAL
Palabra				
autonomismo	54	3	16	73
autoritario	-	4	-	4
catalanismo	20	15	20	55
constitucionalismo	-	13	11	24
convergente	5	-	-	5
demócrata	31	83	26	140
esencialismo	6	-	-	6
españolismo	-	6	-	6
eticismo	-	9	-	9
fanatismo	-	4	-	4
fascismo	16	25	19	60

Periódico	<i>La Vanguardia</i>	<i>El País</i>	<i>ABC</i>	TOTAL
franquismo	10	11	-	21
golpismo	-	-	31	31
independentismo	404	260	228	892
inmovilismo	7	-	-	7
legitimismo	5	7	-	12
nacionalismo	46	71	103	220
nazismo	5	33	-	38
patriotismo	-	5	9	14
populismo	-	14	4	18
posibilismo	7	-	-	7
pragmatismo	23	12	4	39
procesismo	-	7	4	11
racismo	5	22	37	64
radicalismo	48	10	9	67
realismo	13	-	-	13
republicanismo	53	19	21	93
secesionismo	-	50	28	78
separatisme	7	35	108	150
soberanismo	63	24	25	112
socialismo	86	26	37	149
supremacismo	-	23	32	55
terrorismo	-	-	14	14
unilateralismo	55	28	6	89
victimismo	-	-	13	13
xenofobia	7	34	10	51
yihadismo	-	-	6	6
TOTAL	976	853	821	2650

(-) = no representativo

Algunes OBSERVACIONS PRELIMINARS que es poden fer per contrastar la freqüència de paraules entre els tres diaris de l'estudi. (a) Durant el mateix període, a *La Vanguardia* hi va haver més articles i editorials amb les paraules "Quim Torra" que en els altres dos diaris. (b) *La Vanguardia* fa servir les paraules associades a "independentisme" i "sobiranisme" amb força més freqüència que no pas *ABC* i *El País*. (c) En canvi, *La Vanguardia*, a diferència dels altres dos rotatius, amb prou feines fa servir "separatisme", "racisme", i no fa servir "secesionisme" o "supremacisme". (d) Només l'*ABC* utilitza "golpisme" i "terrorisme". (e) *ABC* no fa servir "nazisme", que l'usa sobretot *El País*. (f) *ABC* fa servir amb força més freqüència "nacionalisme" que no pas els altres dos diaris i sobretot *La Vanguardia*.

